

రుద్రమ దేవి (బుర్రకథ)



ర చ న :

సుంకర సత్యనారాయణ



విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం,
విజయవాడ.

ప్రచురణ నెం. 216

ప్రథమ ముద్రణ
జూన్, '54.

ద్వితీయ ముద్రణ
మార్చి, '57.

వెల : 0-6-0
37 నయాపైసలు

స్వతంత్ర ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్,
విజయవాడ-2.

మ న వి



ఆంధ్రదేశ చరిత్రలో కాకతీయ యుగం ఉజ్వలమైనది. దాదాపు ఆంధ్రావని అంతటినీ పరిపాలించిన వీరవనిత రుద్రమదేవి. ఆమె జీవితగాథను బుర్రకథగా వ్రాయాలనే తలంపు నాకు చాలాకాలంనుంచీ వుండేది. అది ఇప్పుడు ఫలోన్ముఖమయింది.

ఈ బుర్రకథ రచనలో కీర్తిశేషులు ప్రసిద్ధ నవలాకారులు అడివి బాపిరాజుగారి “గోన గన్నా రెడ్డి” అనే నవల నా కెంతో ఉపకరించింది. నేను వ్రాసిన యీ కథను చదివి సలహాల నిచ్చిన మిత్రులకూ, దీనిని పుస్తకరూపాన ప్రచురించి నాకు ప్రోత్సహ మిచ్చిన విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం వారి కీ నా అభివందనాలు.

ఇదివరకు నేను రచించిన ‘సీతారామరాజు’, ‘కష్టజీవి’, ‘వీరేశలింగం’ మొదలైన బుర్రకథలను ఆంధ్ర ప్రజలు ఆదరించి నన్నెంతో ప్రోత్సహించారు. ఆంధ్ర ప్రజల ప్రోత్సహబలమే నా యీ రచనకు కారణం. ఈ బుర్రకథను కూడా తెలుగు సోదరులు ఆదరించి నన్ను ప్రోత్సహించగలరని ఆశిస్తున్నాను.

— సుంకర సత్యనారాయణ.



వం త పాటలు

వినరా ఆంధ్రకుమారా ధీరా - విజయము నీదేర !
ఖనిజసంపదకు పాడిపంటలకు - కరువులేదు మనకు !
విశదముగా వీరాంగన రుద్రమ - వీరగాథ వినర !
విశాలాంధ్ర రాజ్యస్థాపనకై - వేగమే లేలేర !



కథా ప్రారంభం

★

శ్రీరంజిలైడు ఆంధ్రదేశమున - ఓరుగల్లు నగరు
ఆరువందలేండ్ల కుపూర్వం బిది - ఆంధ్రరాజధాని
కాకతీయ గణపతిదేవుడు తన - కాలములో నిచట
ప్రాకటముగ కట్టించె నొకమహా - బలిష్ఠమగు కోట

వ. శ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తి తెనుగుదేశాన్నంతా
ఒక జండాక్రిందకు తెచ్చిన మహాయోధుడు. ఈయనకు పురుష
సంతానం లేదు. కనుక తన పెద్దకుమార్తెయైన రుద్రమదేవిని
కుమార్తెవలె కాక కుమారునివలె పెంచాడు. ఆర్థిక రాజకీయ
శాస్త్రాలూ, సైనికవిద్యలూ నేర్పించి, ఆమెను ఓరుగల్లు
సింహాసన మెక్కించాడు.

ఆ పట్టణము మహారాణి రు - ద్రమ్మ కాలమందు
కాపుర మైనది వీరయోధులకు - కళలకు సిరులకును

వ. అప్పటికి కాకతీయ సామ్రాజ్యం ఎంతవరకు
వ్యాపించిందంటే—

ప్రాగ్ధీశ బంగాళాఖాతముర	తందానా-తందాని-తందన
పడమర గోదావరీ మహానది	,,
ఉత్తరదిక్కున సింహాచలము	;;
దక్షిణమున కాంచీపురంబుర	,,

ఆంధ్రమహాసామ్రాజ్యమునకు సరి-హద్దులుగానుండె||తందాన||

వ. ఇంత విశాలమైన తెలుగుదేశానికి ముఖ్యపట్టణ
మైన ఓరుగల్లు ఎలా ఉంటుంది—

కీర్తన

ప॥ పట్టణ సోయగము - ఆ

పట్టణ సోయగము

అ॥ వర్ణింప నెవరితరము

॥ పట్టణ ॥

చ॥ ఎంతనేర్చు కలవారొ

ఎంత బాహుబలశాలురొ

పగులగొట్టి నల్లరాల

పలకలెత్తినారు లీల

మి॥ అందమైన రాచనగరు లాకసమంటిన కోటలు

మందిర ప్రాకారంబులు మదికెంతో ముదముగొలుపు

॥ పట్టణ ॥

శిల్పకళా నైపుణ్యము

జీవకళా శోభితము

తెల్పును మనప్రాభవము

తెనుగుశిల్పి పనితనము

కోటలు పేటలు వాడలు నీటగు విద్యాలయములు

మేటివి గుడిగోపురములు మేలగు నాటస్థలములు ॥ పట్టణ ॥

గోశాల లశ్వశాలలు

గొప్పగొప్ప గజశాలలు

సైనికశిబిరాల చాలు

సత్రాలు మఠాలు వేలు

వాపీకూప తటాకము లాపూదోటలు వనములు

ఆపురి నలకాపురిగా రూపొందించిన వరెరె

॥ పట్టణ ॥

వ. అంతేకాదు అక్కడ విద్యాసంస్థలలోని విద్యార్థులకు ఉచిత భోజనవసతులుకూడ వుండేవి. హనుమకొండ విద్యాలయంలో సామంతరాజుల పుత్రులనేకులు చదువుకొంటూ ఉండేవారు.

ఒకనాడు మహారాణి రుద్రమదేవి ఆ విద్యార్థులను పరీక్షించదలచింది. తగిన ఏర్పాట్లు జరిగినై. ఆమె పురుషవేషం ధరించి విద్యాలయానికి వెళ్లి వారిని పరీక్షించింది. తరువాత తన అశ్వశాలనుండి తెప్పించిన గుఱ్ఱాన్ని విద్యార్థులకు చూపి-

రాజపుత్రులారా వినుడో రణ - రంగ ధీరులార
రాజసమొప్పగ ఎవ్వరై నను ఈ - తేజి నధిష్ఠించి
స్వారిచేయగలరాయని అడిగెను - వారిని రుద్రమ్మ
పారశీకగుఱ్ఱం బది ఎంతో - బలిష్ఠముగనుండె
చాల హుషారుగనున్నది మిక్కిలి - చక్కని దశ్యంబు
సీలిమబ్బులను, దాని శరీరము - గేలిచేయుచుండె
నలుగురు మనుషులు కల్గెముపట్టిన - నిలువదొక్కచోట
నలుగురుమధ్యను సకిలుంచుచు అది - నాట్యమాడుచుండె
తురంగమునుగని యువకులెక్కుటకు - నెరచి నిలచి అటులె
పురపుర పొక్కుచు నొకరిముఖంబొక - రరయసాగినారు

వ. ఇది ఎవరు చూశారూ —

ఇనతేజుడు వీరాగ్రేసరు డిం - తింతకనులవాడు
అనుపమాన గుణరూప విలసితుం - డమితధైర్యధనుడు
వినయమూ విధేయతగల యువకుడు - విశాల హృదయుండు
తనతో జదివెడి యువకులందరికి - తలమానికమైన

గన్నారెడ్డి బిరానముందునకు - కదలి వెనుకనుండి
 తిన్నగ రుద్రమ యెదుటకేగి ఆ - దేవికి ప్రణమిల్లి
 తప్పక నే నీగుఱ్ఱము నెక్కెడ - తల్లియని పలికె
 అప్పుడు రుద్రమ యువకునిగని ఇ - ట్లనె గంభీరముగ
 అసాధ్యమగు హయమిది ఒకతీరున - అంకెకు రాదుసుమ !
 వినరివైచు పైనున్న మనుష్యుని - పసనారయుటకిది

వ. అప్పుడు గన్నారెడ్డి అంటాడు—

అమ్మా ! నన్నా శీర్వదించి నీ - వాఙ్మలీయవమ్మ
 సమ్మదమున నే నీగుఱ్ఱముపై - స్వారిజేతునమ్మ

వ. అనిన యువకుని పలుకాలకించి మహారాణి
 గన్నారెడ్డి—

పేగుగడించుము జగతిలోన ఈ - వారువంబునెక్కి
 వీరయువకుడా విజయము నీకగు - నెల్లరమ్ము వేగ

వ. అని మహారాణి దీవించి ఆజ్ఞయిచ్చిందోలేదో !

అప్పుడు గన్నారెడ్డి సాహిణి
 ఆజ్ఞలందుకొని అంబకుమ్రుక్కి
 బిరాన దట్టి బిగించికట్టి
 జరీఅంచు తలసాగాజుట్టి

॥ భళిభళి ॥

కుప్పించి పై కే లేచాడు
 గుఱ్ఱంమీదే వాలాడు

॥ భళా ॥

కాళ్ళంకెములో పెట్టనలేదు
 గన్నయ కల్లెంపట్టనలేదు

అరెరే చూడుము దాని తామసము

అదరిపాటుగా లేచిన గుఱ్ఱము

॥ భళిభళి ॥

మూడేచక్రాల కొట్టింది

ముందుకు చెంగునదూకింది

॥ భళా ॥

దూకినగుర్రం మింట లేచెర

ధూళి ఆకసము కాపురేసెర

కన్ను మూసి కను తెరువలేదుర

కంటికి గుర్రం కానరాదుర

॥ భళిభళి ॥

గుట్టలు కొండలు దాటింది

పిట్టవోలే అదిపోతోంది

॥ భళా ॥

వ. ఇక నిక్కడ ప్రేక్షకు లేమనుకుంటున్నారు —

ఎంతదూర మేగినదో గుర్రం - బంతుపంతులేదు

ఎంతసమర్థుండైన దీనిపై - నెక్కి బ్రతుకలేడు

ఎక్కడిగుర్ర మదెక్కడివేగము - రెక్కలొకటలేవు

ఎక్కడ యువకుని పార వేసినదా - ఏ దిశపట్టినదా !

వ. ఇక అక్కడ గుఱ్ఱం—

భళాభళానోయ్ తమ్ముడా - సై - భాయిభళానోయ్ దాదాన

గుండెలదర పరుగెత్తుచు

॥ సై ॥

కొండల గుట్టల నెక్కుచు

,,

అలసిపోయి తుదకశ్వము

,,

ఆగదలచినది పాపము

,,

ఆగనివ్వ డాధీరుండు

లాగి తన్ని నాడొకతన్ను

॥ భళా ॥

తన్ను కదరి ఆ గుర్రము	॥సై॥
తన రాతును గుర్తించెను	,,
తక్షణమాతని ఆస్థల	,,
తప్పక అది పాలించెను	,,
గన్నయ గుర్రాన్న ప్పడు	,,
తిన్నగ వెనుకకు తిప్పాడు	॥భళా॥
శరవేగంబున గుర్రము	॥సై॥
నురుసుదొబ్బలను కక్కుచు	,,
విద్యాలయమున కప్పడు	,,
వెళ్ళి మెల్లగా నిలచెను	,,
గన్నయ క్రిందికి దిగినాడూ	
వెన్ను చరచి తనగుర్రాన్ని	॥భళా॥

వ. గన్నారెడ్డిని చూడగానే ప్రేక్షకులు కరతాళ ధ్వనులుచేసి, ఆ మహాయోధుని వేనోళ్ళ స్లాఘించారు. తరువాత విద్యార్థులసభలో రుద్రమదేవి ఏమనిఉపన్యసించింది—

యువకులార విద్యార్థుల్లారా - యోధాగ్రణులార
 నవనీత హృదయుల్లారా మన గ - న్నయ్యకు సరితూగు
 వీరయువకులకు కొదువలేదు మన - వీరభూమిలోన
 ఆరయుడీ నేడున్నస్థితి నాం - ద్రాభిమానులార
 పాడిపంటలకు నిలయమైన మన - పచ్చనిదేశమును
 నేడు దోచుకొని పోవదలంచెడు - నీచాత్ములు కలరు
 దేవగిరిని పాలించు ఆ మహా - దేవరాజు నేడు
 తీవ్రప్రయత్నము చేయసాగె మన - దేశ మాక్రమింప

ఆతని ఢీకొని చూపి కలన మీ - రాంధ్రపౌరుషంబు
జాతిగౌరవంబును మనదేశ - స్వాతంత్ర్యముబోచి
వీరులాంధ్రులను శాశ్వతకీర్తిని - ధారుణి నిలుపండి
వేరొక విషయము తెల్పదనిల్పుడు - వినుడు శ్రద్ధగాను
కొందరు ప్రముఖులు స్వార్థసిద్ధికై - కుట్రలేవొపన్ని
అందల మెక్క దలంచిరి దేశం - బెందుకు వారలకు
నందనవనమున గచ్ఛపాదలు ఈ - నాడు వీరెనుమ్ము
తొందరగా పెకలించి గచ్ఛలను - తోట బాగుచేయు
భారము మీదే గ్రహించండి ఓ - భావిపౌరులార
మీరిక దేశద్రోహులందరిని - ఏరివేయుడనుచు
తన సంభాషణ నాపుజేసెనా - తన్ని రుద్రమాంబ

వ. తరువాత నామె విద్యార్థు లందరకు తగిన కానుక
లిచ్చింది. వీరయోధుడైన గన్నారెడ్డికి ఆ గుర్రాన్ని బహూక
రించి తన మందిరానికి నెళ్ళింది.

ప్రశ్న : అది సరేగాని ఈ గన్నారెడ్డి ఎవర్రా ?

జవాబు : ఈయన వర్ధమానపుర సామంతరాజైన గోస బుద్ధా
రెడ్డి తనయుడు. ఆయన చనిపోతూ రాజ్యాన్నీ, తన కుమార్తె
రుణ్ణీ లకుమయారెడ్డికి ఒప్పగించాడు, ఈయన—

బుద్ధారెడ్డికి తమ్ముడితనికి - వృద్ధాప్యమువచ్చె
వృద్ధాప్యములో నుద్భవించె దు - ర్బుద్ధి రానురాను
అన్నకుమారుని రాజ్యంబును తా - నపహరించదలచి
పన్నెను కుట్రలు కొంతవరకు అవి - ఫలించినవికూడ

అదనుజూచి తన అన్నకుమారుని - హనుమకొండ కి తడు
చదువుసాకుతో మెల్ల మెల్లగా - సాగనంపినాడు

వ. క్రమంగా గన్నారెడ్డికి ధనం పంపటం మాని
వేశాడు. అంతటితో తృప్తిపడక రుద్రమదేవిని సింహాసనం
దించాలనే నామంతరాజులకు నాయకత్వంకూడా వహించాడు.

[ప్రశ్న : అదటరా సంగతి; ఇందుకనేనా రుద్రమదేవి విద్యాధు
లతో అట్లా చెప్పింది.

జవాబు : అవును. ఈ దేశద్రోహుల కుట్రలను తన వేగుల
వాళ్లద్వారా రుద్రమదేవి తెలుసుకొని తగిన జాగ్రత్తలు
తీసుకొంటూ ఉంది. కనుకనే ఆ సభలో భావిపారులైన
విద్యాధులకు హెచ్చరిక చేసింది.

[ప్రశ్న : సరే, ఆమె చెప్పాలిసింది చెప్పిందనుకో. ఇంతకూ
ఈ విద్యాధులు చేసింది ఏమైనా ఉందా, లేదా—

కథకుడు : ఎందుకు చేయాలా, వెంటనే గన్నారెడ్డి విద్యా
లయానికి సెలవుపెట్టి, రుద్రమదేవి తనకు బహుకరించిన
గుర్రముపై ఎటో సంచారం వెళ్లాడు. కొన్నాళ్లకు తిరిగి
వచ్చి తమ విద్యాలయం ప్రక్కనున్న గుట్టమీద కూర్చుని
ఏదో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నాడు. ఇంతలో గన్నారెడ్డి
ఆప్తమిత్రులైన కొందరు విద్యాధులు అక్కడకు వచ్చి
అన్నా గన్నారెడ్డి—

కీర్తన

విద్యా : పిషయమేమిటన్న - వివరముగ తెలుపుమన్న
అతి దీర్ఘముగా నేదో - ఆలోచిస్తున్నావు

పినతండ్రిగారు నీకు - ధనమేమి పంపలేదు
అత్యాశాపీడితుడై - ఆతడు నీ రాజ్యంబును
అపహరించెననువదంతి - విన్నా మదినిజమేన ||విషయ||

గన్నా :- వినుడు మిత్రులార - విశ్వాసపాత్రులార
రాజ్యచింత యేలమనకు - రాజభోగ మెందులకు
స్వాతంత్ర్య సౌభాగ్యం - జాతీయత నశియించి
బానిసత్వమను నరకం - పాలా దౌర్భాగ్యులకు ||రాజ్యం||

విద్యా :- విషయమేమిటన్న - వివరముగ తెలుపుమన్న
ఆంధ్రపుత్రులము మనము - అన్నా బ్రతికున్నాము
పోరాటంబున రుధిరము - ధారపోసి మాతృదేశ
స్వాతంత్ర్యము కాపాడగ-సంసిద్ధముగా నుంటిమి ||విషయ||

అనిపల్కెడి తన మిత్రులగని గ - న్నయ్య తెలిపె నిటుల
విను డొకప్రమాదిమిప్పుడు వచ్చెను - మన దేశంబునకు
స్వాధిపతులు కొందరు దేశద్రోహులౌ - సామంతులు గలిసి
పార్థివు డామహదేవరాజునకు - బాసటగా నిలిచి
మాతృద్రోహమునకు పాల్పడి రీ - మదోన్మత్తులార
ఈ తరుణంబున మనక ర్రవ్యం - బేమొ తెలిసికొనుడు

వ. దేవగిరి పరిపాలకుడైన మహాదేవరాజు మన
తెలుగుదేశానికి బద్ధశత్రువు. వాళ్లకూ, మనకూ తాతలనాటి
పగలున్నాయ్. పాతకక్ష తీర్చుకోటానికి తగిన అవకాశం
దొరికిందని అత డువ్విఘ్నముపడుచున్నాడు. దురాశాపరులైన
ఈ సామంతరాజులను చేరదీసి, ఎవడికి వాడికే నిన్ను రాజును
చేస్తానని చెప్పుచున్నాడు.

మహారాణి రుద్రమ ఆడుదిగనుక, ఆమెకు సామంత
రాజులుగా వుండటం, తమ గౌరవానికి భంగమని వీరు ప్రచారం
కూడా ప్రారంభించారు. చక్రవర్తి సమర్థత, పరిపాలనా
విధానంలోని మంచి మనకు కావాలి. అంతేగాని స్త్రీయా,
పురుషుడా అనేదిగాదు. కాబట్టి—

మీ రెండుంగరే రుద్రమ్మకు గల - పేరుప్రతిష్ఠలను
వీరాంగన పరిపాలన ప్రారం - భించిన దాదిగను
జాతీయత నభివృద్ధిచేసి మన - జాతిని మేల్కొల్పి
జాతిమత ద్వేషానలకీలల - చల్లార్చుచునుండె
కవుల గాయకుల కళాకారులను - గౌరవించుచుండె
వ్యవసాయము నభివృద్ధిచేసె కా - రడవులు కొట్టించి
కూపతటాకంబులు త్రవ్వించెను - కొన్నిటి నిప్పటికె
స్థాపించిన దిపు డెన్నో విద్యా - సంస్థల నందందు
విదేశాలతో వాణిజ్యము నభి - వృద్ధి చేయసాగె
కదలి పల్లెలకు అచ్చటి సుఖ దుః - ఖముల నరయుచుండె

న. ఇట్టి మన మహారాణియైన రుద్రమదేవిని ఈ సీచులు
సింహాసనం దించాలని కలలు కంటున్నారు. మా పినతండ్రి
లకుమారురెడ్డిగారు ఈ ద్రోహులకు నాయకత్వంపొందారట—

అని పల్కుచు ఖడ్గంబుదూసి గ - న్నయ్య మండిపడుచు
వినుడు, వినుడు నా ప్రతిష్ఠ నిప్పుడు - వీరయువకులార
తండ్రిగాని పినతండ్రిగాని ఆ - దైవమైనగాని
తుండించగ వెనుకాడను దేశ - ద్రోహితలను ధరకు

అత్తరి నాయువక్కాగిగణ్ణులు - తందానా తందాని తందన

నెత్తురుడికి తమ కత్తులుదూసి

అన్నా వినుమో గన్నారెడ్డి ,,

ఆహవమున నీకండగ నిలచి

మారక్తము తర్పణలిచ్చెద మీ - మాతృదేశమునకు

॥ తందాన ॥

వ. అని పలికే ఆ వీరయోధులు తమ తమ ఖడ్గములంటి శపథం చేశారు.

అప్పుడు గన్నారెడ్డి - సోదరులారా మన శత్రువులు లోలోన గోతులు త్రవ్వతూ, పైకి పెద్దమనుషుల్లాగ నటిస్తున్నారు. మనమిక్కడవుండి వాళ్లను సాధించటం కష్టం. అందుకనే నేను మనమంతా రహస్యంగావుండి, ఈద్రోహులను అణచటానికి తగినస్థలాన్ని చూచివచ్చాను. ఎక్కడంటారా ?

శాతవాహనులనాడు కట్టిన పు - రాతనమగుకోట
 ఓ తమ్ముల్లారా మనరక్షణ - కున్న దొక్క చోట
 అతిరమ్యంబగు నల్లమలలయం - దా దుర్గము కలదు
 శత్రువు లాస్థలమున కాలిడుటకు - సాహసించలేదు
 కూడి అందరము గజదొంగలవలె - క్రుమ్మరుచూ అచట
 దాడిచేసి దేశదోహుల వే. - టాడవలెను లెండు

వ. మన వీరయువకు లారాత్రియేబయలుదేరి నల్లమలలలోని ఆ కొండకు చేరుకున్నారు. ఎట్లా వుంటుందాప్రదేశం— ఆ కొండల వరుసలు మబ్బులతో - నాటలాడుచుండు కీకారణ్యం బాపెనుగొండల - నాక్రమించివైచె

మోకులు తిరుగని మాకులు మద్దులు - తేకులు మారేళ్లు
 ఏ కడజూచిన వెదురుగుమ్మ లిం - కెన్నెన్నో చెట్లు
 జిల్లేళ్లు గురివిందలు గచ్చలు - చిత్రమైన పొదలు
 అల్లిబిల్లిగా నల్లుకొన్న వా - నల్లమలలపైన
 కాకిఘాకములు కారెనుబోతులు - భీకర సర్పములు
 బూకరించు పందులు గాండ్డిలు బె - బ్బులులు చిరుతగండ్లు
 కోరాడుచు విహరించుచుండు నా - ఘోరారణ్యమున

వ. దేశసేవా తత్పరులైన వీరయోధులు తప్ప,
 సామాన్య మానవు లాధయంకరారణ్యములో కాలుపెట్టనూ
 లేరు, మృత్యువుతో పోరాడనూలేరు.

వీరయోధుడైన గన్నా రెడ్డికి, అతని తమ్ముడైన విఠల
 ధరణీశుడు, ప్రాణమిత్రుడైన సూరనరెడ్డి కుడి ఎడమ భుజా
 లుగా ఉండి పనిచేస్తున్నారు.

ఆ ప్రదేశంలో చెంచులు, కోయలు మొదలైన అడవి
 జాతులవాస నివసించుతూ వుంటారు. గన్నా రెడ్డి వాళ్ళ
 నెంతగానో ఆదరించాడు. వాళ్లూ ఆయనను ప్రాణతుల్యంగా
 ప్రేమించారు. గన్నా రెడ్డి జట్టులోని కొందరు యువకులు మారు
 వేషాలతో తిరుగుబాటుదారుల కుట్రలను కనిపెడుతూ,
 ఆయాప్రదేశాలలో తిరుగుతున్నారు. ఆ సామంతరాజులు
 గన్నా రెడ్డిని సామాన్య మానవునిగా భావించి, తమ కార్య
 కలాపాలను యధేచ్ఛగా సాగిస్తూనే వున్నారు.

ఈ పెద్దమనుష్యులంతా ఒకనాడు వర్ణమానవురంలో
 సమావేశమయ్యారు. ఆ సమావేశంలో లకుమయారెడ్డి
 మంత్రియైన రుద్రయ్య లేచి—

విన్నారా ! లకుమయారెడ్డిగారు !	తంధానో
గన్నారెడ్డి గజదొంగగ మారాడు	,,
గోనవారికొక మచ్చతెచ్చినాడు	,,
దానికి మనమిప్పు డేమిచేయగలము	,,
నే ఓరుద్రమ విషయం తేల్చండి	,,
తందన భాయీ దేవనందనాన తందానతాన	
అప్పుడు లకుమయ లేచి బలికెనిటుల	,,
అనఘలార సామంతులార వినుడు	,,
ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యంబున కిప్పుడు	,,
ఆడుది రుద్రమ చక్రవర్తియంట	,,
ఇంతమంది యోధానయోధులకును	,,
ఇంతికి మ్రొక్కెడి దుర్గతిపట్టింది	,,
తందన భాయీ దేవనందనాన తందానతాన	
పరువుప్రతిష్ఠలుగల పురుషుం డెవడు	,,
భరించలే డీయవమానము నేడు	,,
అతివ తెలివితేటలుగలదై తేను	,,
పుత్రులగని పోషించాలంజేను	,,
కూడదు రాజ్యంచేయుట చేడియకు	,,
తోడనే ఆమెను దించవలెను గదై	,,
తందన భాయీ దేవనందనాన తందానతాన	
నెరువనేల నిక తిరుగుబాటు చేయ	తందాన
హరిహర మురారిదేవులు మనపక్షం	,,
బిరానదురమున దూకండన్నాడు	,,

విజయము మనదేనని కూర్చున్నాడు
తందన భాయీ దేవనందనాన తందానతాన

వ. సభకు వచ్చిన సామంతరాజులంతా లకుమరూ
రెడ్డితో ఏకీభవించారు. రుద్రమదేవిని సింహాసనం దించా
లంటే తమకు మహాదేవరాజు సహాయం ఎంతో అవసరం
గనుక, తక్షణమే రుద్రయమంత్రిని దేవగిరికి పంపాలని నిశ్చ
యించారు. దానితో సభ ముగిసింది.

తరువాత లకుమరూరెడ్డి ప్రభువూ, మంత్రి రుద్రయ్య
ఏకాంతంగా కూర్చొని కొంతసేపు మాట్లాడుకున్నారు.
ఆదవోని (ఆదోని) కోటారెడ్డి దిట్టమైన సామంతరాజు. అతడు
మనపక్షానవుంటే ఎంతయినా లాభముంది. కాని అతడు
వూగిసలాడుతున్నాడు. ఏమిటి ఉపాయం అన్నాడు లకుమరూ
రెడ్డి.

అప్పుడు రుద్రయ మంత్రి నవ్వి అంటాడుగదా.
అదెంత పని ప్రభూ!

కోటారెడ్డికి అన్నాంబికయను - కుమార్తె కలదండి
కోటారెడ్డి కుమార్తెకునూ తమ - కుమారునకు నేడు
పెండ్లి జరుగుమార్గము జూచిన ఈ - బెడద వదలునండి
పెండ్లి రాయబారము వేగమే పం - పించం ఉన్నాడు

వ. రాజు మంత్రిగారిచ్చిన సలహాకు చాలా సంతో
షించి, ఆ పిల్లను మీ రెప్పుడు చూశారు అని అడిగాడు —

ఈ మధ్య నన్నక్కడికి రాజకీయాలు మాట్లాడటానికి
పంపించారుగదూ? అప్పుడు ఆ పిల్లను చూడటం తటస్థించింది
అన్నాడాయన.

నిక్కమామె సోయగమింతని నే - నెక్కడ వర్ణింతు
చుక్కలరాయని ధిక్కరించు బహు - చక్కని వదనంబు
కుందన పుష్పము లామె దంతములు - కురులు నీలమణులు
మందగమన ఆ సతి నేత్రము లర - విందము లోస్వామి
సందేహము లే దందమంత ఆ - ఇందువదన సొమ్మె
ముందు వివాహప్రయత్నము చేయం - డెందుకుజాగు ప్రభు.

వ. అంతేకాదు. కోటారెడ్డి తన ఏకైక పుత్రికయైన
అన్నాంబికకు గుర్రపుస్వారి, కత్తిసాము మొదలుగాగల యుద్ధ
విద్యలుకూడా నేర్పించారన్నాడు. ఇది విని లకుమయారెడ్డి
పరమానందభరితుడై నేను కోటారెడ్డితో సంబంధం కుదుర్చు
కొనే ప్రయత్నంలో వుంటాను. వెంటనే మీరు దేవగిరికి వెళ్లి
రండి అన్నాడు. ఇక రుద్రయమంత్రి దేవగిరికి ఎలా బయలు
దేరుతున్నాడు—

కాశికి జను యాత్రికుని వేషమున - కదలే రహస్యముగ
దేశద్రోహి సిబ్బందితోసహా - దేవగిరికి తెగువ
మైదానము లడవులు దాటుచు గ్రా - మంబు లెన్నో గడచి
గోదావరినదిని ఎల్లోరా - కొండ లధిగమించి
వడిగ దేవగిరిజేరి భవానీ - భట్టు యింటిలోన
విడిదిజేసి విందారగించెనా - విప్రుం డారాత్రి

వ. ఈ భవానీభట్టు మహాదేవరాజునకుమంత్రి. మరు
నాడు రుద్రయ్య మహాదేవరాజును చూడటానికి భవానీ
భట్టుతోకలిసి రాజసభకు వెళ్ళాడు. రాజునికి ఉచితాసనం
యిచ్చి గౌరవించి విశేషాలడిగాడు. అప్పుడు రుద్రయ్యమంత్రి
రాజుతో అంటాడా—

కీర్తన

జాగేల లేవయ్య - వేవేగ రావయ్య
 ఓ రాజమూర్తాండ - ఓహో గండరగండ || జా ||
 తెలుగుదేశములోన - కలత లధికముజేసి
 ఈనాడు మీరాక - కెదురుచూస్తున్నాము || జా ||
 పడతి రుద్రమదేవి - బ్రతుకెంత మనముందు
 దండు కదిలించండి - అండ మేమున్నాము || జా ||

అని స్తుతియించెడి రుద్రయపల్కుల - నాలకించి రాజు
 తనమదిపొంగుచు మీసముద్రిప్పచు - అనె నాతనితోడ
 అతివపైకె యుద్ధమునకు రా రీ - యాదవరాజులని
 అతితెలివిగ నందల మెక్కించిరి - ఆంధ్రు లాడుదాన్ని
 ఈగతి నాడుది రాజ్యముసేయుట - ఎందైనను గలదె
 వేగమే మేమరుదెంచి ఆంధ్రులకు - విముక్తినిచ్చెదము
 అభయదాన మిదిగో యిచ్చితి మా - ఆప్తుల కీవళ
 శుభముహూర్తమును చూసివచ్చి నే - చూపెద మత్ప్రతిభ

వ. తరువాత రుద్రయమంత్రి మహాదేవరాజుగారిచ్చిన
 కానుకలందుకొని, రాత్రిల్లు ప్రయాణంచేస్తూ, పగలుఎక్కడో
 ఒకచోట మకాంచేస్తూ, మెల్లగా వర్ణమానపురం చేరుకుంటు
 న్నాడు. ఒకనా డీప్రముఖుడు గొలినపాడు అనే గ్రామంలో
 బసచేసి ఉండగా—

గన్నప్రభు వొకదళముతోడ ఆ - గ్రామమునకు వచ్చి
 తిన్నగ జని రుద్రయమంత్రిగా - రున్న ఇల్లుసొచ్చి
 దేవగిరియనే కాశినుంచి చను - దెంచు మంత్రిగారు
 మా విడిదికి దయసేయండిదె స - న్నానమందుకోండి

తొందరగా నడువం డోస్వామి - ఎందుకు జాగనుచు
బందీగా తనకోటకప్పు డా - ప్రముఖుని గొనిపోయె

వ. ఇక్కడ రుద్రయమంత్రి గోనగన్నారెడ్డికి చిక్తాడు. అక్కడ లకుమయారెడ్డి కుమారుడైన వరదారెడ్డికి, ఆదవోని కోటారెడ్డి కుమార్తెయైన అన్నాంబికకూ వివాహం నిశ్చయమైంది. వెంటనే కోటారెడ్డి అంతఃపురానికి వెళ్ళి యీ శుభవార్త తనభార్యతో చెప్పాడు. ఆమె పొంగిపోయింది. పిదప వారిద్దరూకలిసి అన్నాంబిక గదికి వెళ్ళారు. రాజు కుమార్తెను చూచి - అమ్మా!

అదృష్టమంటే నీదేనమ్మా - అమ్మా వినవమ్మ
వెడకిన దొరుకదు సంబంధం బీ - విధముగ నెవ్వరికి
తానే స్వయముగ వచ్చి నిన్ను తన - తనయన కిమ్మనుచు
గోన లకుమయారెడ్డిగారు నను - కోరినాకు తల్లి
శుభస్య శీఘ్రంబని తగు సమయము - చూచి బుధుల పిలచి
శుభలగ్నము పెట్టించినాము మే - ముభయులమును కలసి
అని పలికెడి తనతండ్రికి వందన - మాచరించి ఆమె
విని నామనవి వివాహ ప్రయత్నము - విరమించండనెను

వ. కుమార్తె ఆవిధముగా మాట్లాడేసరికి కోటారెడ్డి విస్తుపోయాడు. ఏలెటమ్మా! అట్లా అంటావన్నది తల్లి. అప్పుడామె తల్లిని చూచి - అమ్మా!

ఇప్టములేని వివాహముచేయకు - డిన్ని నాళ్లు పెంచి
దుష్టుం డీప్రభువని స్పష్టముగా - తోచుచుండ నాకు

అన్నకుమారుని సర్వ సంపదల - నపహరించినట్టి
ఇ న్నరపతిపుత్రుని పతిగా నే - నెట్లు స్వీకరింతు

వ. అనిన కుమార్తె మాటలకు కోటారెడ్డికి కోపం వచ్చింది. కాని తమాయించుకొని ఇలా అన్నాడు. గోస లకుమయారెడ్డిగారు ఎంతగొప్పనాగో నీకు తెలియదు. ఒక ఆడుది మన తెలుగుదేశాన్ని పరిపాలించటం జూచి, ఆయన ఎంతగానో బాధపడుతున్నారు. కనుక వెంటనే రుద్రమదేవిని సింహాసనం దించాలని విశ్వప్రయత్నాలు చేస్తున్నారు.

ఈపని తొందరలోనే పూర్తిఅవుతుంది. తరువాత ఓరు గల్లు సింహాసన మధిష్టించగల సమర్థు లా లకుమయారెడ్డిగారే. అట్లాంటి చక్రవర్తి కోడలివి కానున్నావమ్మా అన్నాడు. తండ్రిమాట లా మె చెవులకు ములుకులై నాటివై. అప్పుడు—

పాట

పడతి దిగ్గునలేచి - పలికె తండ్రిని చూచి
ప్రజల బిడ్డలకరణి - భావించు ఒక రమణి
రాజ్యాన్ని శాసించరాదంట

ఈ

రాజులందుకు తగినవారంట

ఈ కుట్రదారులను - ఈ దేశద్రోహులను
కనిపెట్ట గల యుక్తి - దునుమాడగలశక్తి
మగువ రుద్రమకున్నదో తండ్రి

కుట్ర

మాని, సన్మార్గమున నడువండి

అని పల్కు తనపట్టి - నదలించి రేడు
 కనుల నిప్పులురాల్చి - గర్జించినాడు
 కన్నతండ్రిని నన్ను - కాదని నీవు
 సన్నసన్నగ యేమొ - సణుగుచున్నావు
 ఈ రాజకీయంబు - లెందు నేర్చితివి
 పారాయణముచేయ - బయలు దేరితివి
 తిరుగులేదిక పెండ్లి - జరిపితీరెదను
 హరిహరాదులువచ్చి - ఆపనెంచినను
 అనుచు పెద్దగరంకె - లాతడు వేసి
 చనె నొడుగరచి ఆ - స్థలమెడబాసి

వ. ఆ విధంగా మండిపడుతూ తన భర్త వెళ్ళిపోవడం చూచి, అన్నాంబికతల్లి భయపడింది. కుమార్తె కేవో ఓదార్పు మాటలుచెప్పి, తలనిమిరి వెళ్ళిపోయింది.

చాటునవుండి యిదంతాచూస్తున్న అన్నాంబిక చెలికత్తె యైన మల్లిక అక్కడకువచ్చింది. ఆమెను చూచి అన్నాంబిక అటుందిగదా, మల్లికా—

రాజకీయ జూదముల పాచికల ! - రాజకన్య లకట
 స్త్రీజాతికి మోక్షములేదా మన - జీవిత మింతేన
 ఇంటికుక్కకున్నంత విలువ నే - డింటికి లేదమ్మ
 అంటగట్టెదరు యెవ్వనికో తమ - యనుకూలము చూచి
 చావుమేలు ఒకద్రోహిక సతివై - జీవించుటకన్న
 సేవజేయు టుచితము ప్రజలకు నా - చేయగలిగినంత
 ఈ వివాహ మొచ్చెలియా తప్పుట - డెట్లా తెల్పుమనిన
 ఆ విషయము వదలండి నాకు మీ - రని మల్లిక పలికె

వ. ఈ విధంగా కొంతతడవు వారిద్దరూ ఆలోచించి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చారు. తదుపరి అన్నాంబిక, యీ వివాహానికి అంగీకరించినట్లు నటించడం మొదలుపెట్టింది. ఇదిచూచి కోటారెడ్డి పొంగిపోయాడు. తుద కారోజువచ్చింది. ఆదనోని (ఆదోని)కి పెండ్లివారు దిగారు.

పెండ్లివారల వెంట	తాని తండన తాన
పెదపెద్ద దొరలంట	,,
కందనోలుకు రేడు	,,
పంది భూపాలుండు	,,
కందూరి నాయకుడు	,,
కల్యాణపుర ధవుడు	,,
ఎందరెందరొ వచ్చిదినారు	
పందిరంతయు నిండిపోయారు	

ప్రభువులా దర్బాలు	తాని తండన తాన
బలె బలే వేమాలు	,,
పెద పెద్ద మీసాలు	,,
పెంచినా గడ్డాలు	,,
నీటైన గిరజాలు	,,
నిండు తలపాగాలు	,,
ముత్యాల హారాలు	,,
ముద్దుటుంగరాలు	,,
పెండ్లి కందంవారె తెచ్చారు	

ఇంక

పెండ్లి ప్రారంభించమన్నారు.

వ. వెంటనే దాదులు పెండ్లికుమార్తెను తీసుకురావడానికి లోనికి వెళ్లారు. కాని అన్నాంబిక, మల్లికలు ఆ గదిలో లేరు. ఎక్కడ వెదకినా కనుపించలేదు. తుదకు వారి ఆనందమంతా దుఃఖంగా మారిపోయింది. అన్నాంబికతల్లి కుమార్తెను తలచుకొని, అమ్మా ! అన్నాంబికా !

ఎందేగితివో బిడ్డా ! ఒంటిగ - యేమైపోయావో
మందమతులమై నీ మాటలు విన- నందుక యీ శిక్ష
అన్నమ్మా మమ్ముద్ధరింతువని - ఆశపడితినమ్మ
కన్నతండ్రిమూర్ఖత్వమే దీనికి - కారణమా తల్లి
ఏమైతివో మమ్మేమనుచుంటివో - ఎట్టెట్టులున్నావో
ఏమిసేతునని ఏడ్చిఏడ్చి తుద - కామె మూర్ఛమునిగె

వ. ఇక నక్కడ పెండ్లి పందిరిలో సామంతరాజులంతా సమావేశమయ్యారు.

కోటారెడ్డి యవమానముతో - కుమిలిపోవసాగె
కాటువేసినను రక్తములే దా - ఘనుని ముఖముమీద
పాణిగ్రహణంబును తనయెత్తులు - భగ్నమగుట జూచి
గోన లకుమయారెడ్డి ఖిన్నుడై - కూలిపోయినాడు

వ. అప్పుడక్కడకు ఒక భటుడువచ్చి, తన ప్రభువైన లకుమయారెడ్డిని చూచి - ప్రభూ !

కాశినుంచి తా కదలివచ్చుతరి తందానా తందాని తందన
మన రుద్రయ్యను - మంత్రిశేఖరుని ,,
ఖైదుచేసి ఆ - గన్నారెడ్డి ,,
కదలిపోయినాడట మహాప్రభో-కారడవులకతడు ||తం||

వ. మార్కాపుర ఉప్పలసోముడు కత్తియుద్ధంలో ఘటికుడని పేరుగడించినవాడు. అతడివార్త విని—

ఉప్పల సోముడు కనలుచు కన్నుల - నిప్పులు రాల్చుచును
అప్పుడు యిట్లనిపల్కెను భూ - పతులందరు వినుచుండ

వినుడు వినుడి నాదు శపథం

కనుడు కనుడిక నా ప్రతాపం

గట్టిగా గన్నయను పడతాను - లకుమయ్యగారు

పట్టి వేగమె కట్టితెస్తాను ,,

తెచ్చి యుచ్చట నిలువబెడతాను ,,

నిలిపి నీచుని తలను కొడతాను ,,

కొట్టి కోటకు వేలగడతాను ,,

గిరగిరా మీసంబు త్రిప్పాడు - మొనగాడు సోముడు

బాకుదూసి ప్రతినబూనాడు ,,

వ. ఈ విషయం వేగులవాళ్ళద్వారా గన్నా రెడ్డి సైనికులు తెలుసుకొనివచ్చి, చెట్లలోదాగి కూర్చున్నారు. ఉప్పల సోముడు ఎప్పుడు వస్తాడా అని ఎదురుచూస్తున్నారు. ఇంతలో మారువేషాలతో వెళుతూవున్న అన్నాంబిక, మల్లికలు వారి కంటబడ్డారు.

ఎవరు మీరని సైనికులు వారిని ప్రశ్నించారు. అప్పుడు మల్లిక, అన్నాంబికను చూపి మీరు మా యజమాని విశాలాక్ష ప్రభువులు; నాపేరు మల్లిఖార్జునరెడ్డి అని జవాబిచ్చింది. మీ రెక్కడనుంచి వస్తున్నారని వితలధరణీశుడు వారి నడిగాడు.

మల్లిక ఇంకా వారికి జవాబివ్వనేలేదు. అటువస్తున్న ఉప్పల సోముని సైన్యం వారి కంటబడింది. వెంటనే వితల ధర

శూరశిఖామణి గన్నయపాదము - ధారుణిపై బడదు
భూరిబలాధ్యుడు ఉప్పల సోముడు - బుసలుకొట్టసాగె

వ. రొప్పతూ సోము డంటాడూ —

దారిదోషి కదిదిరెడ్డి - ఘోరయుద్ధమోయి
చోరా యిదిగో చచ్చితివని తన - చూరకత్తి నినరె
అట్లట్ల పైకెగరగొట్టి యపు - డాకత్తిని రెడ్డి
ఇట్లనె పకపకనవ్వుచు ఘనుడా - హీనుని గని యపుడు
పదవికోసమై ప్రాకులాడు - ఓ వదరుబోత ! వినర
కదనభూమి నాచేత జిక్కితివి - గతులులేవు నీకు
దేశద్రోహీ కాచుకోర నా - దెబ్బయనుచు లేచి
నీచుని తల పృథివీస్థలిపడ తెగ - నైచెను ధీరుండు

వ. గన్నా రెడ్డి ఉప్పల సోముని శరీరాన్ని సకారవంగా
మార్కాపురం పంపించాడు. గన్నా రెడ్డి, శౌర్యాన్నీ, ధర్మ
యుద్ధాన్నీ కన్నులారా చూస్తూవున్న అన్నాంబిక, మల్లికతో
ఇలా అంది. మల్లికా !

ఎంత రూపగుణసంపన్నుం డితి - డెంత ధైర్యధనుడు
హంతకుడౌ గజదొంగకుండునా - యింత ప్రతాపంబు
బందిపోటుదొంగకు దేశముపై - భక్తి యేమిటంత
ఇందేదో ఒక పరమరహస్యం - బిమిడి యున్నదంతె

వ. అవును, మీరు అన్నమాటలలో సందేహ మేమీ
లేదు. ఈ మహాయోధుడు సోముడులాంటి దేశద్రోహులను
చీల్చిచెండాడటానికేగజదొంగగా మారివుంటాడుఅందిమల్లిక.

తుదకు వారిద్దరు యీజబ్బులో చేరి, దేశానికి తమచేతనైన సేవ చేయ్యాలని నిశ్చయించుకున్నారు. వెంటనే వారు గన్నారెడ్డి దగ్గరకు వెళ్ళారు. యీజబ్బులో వుండటానికే అనుమతించమని విశాలాక్షప్రభువు గన్నారెడ్డినిడిగాడు. అప్పుడాయన నవ్వి—

ఎందుకంతపని నామాటను విని - ఇంటికేగుమోయి
చంద్రబింబమునుబోలు ముఖంబది - కందిపోయె నిపుడె
అసిధారావ్రతమును జేయుచు ఈ - అరణ్యంబులోన
పసివాడవు మా వెంట తిరుగుచూ - బ్రతకలేవు నీవు

ప. అప్పు డాయువకుడందుకొని మీరు చూడవలసింది
మనిషి పయసునుగాదు, సమర్థులను—

చిరచిర చిరచిర విశాలాక్షుడు

పరవడిజేసెర బాకుదూసెర

ఎడమచేత మామిడిపండ్లకు

ಗಿರಗಿರ ಪ್ಪೆ ಕಿ ಗಿರಾಟು ವಿಸರೇರಾ

॥ चलिचलि ॥

పిడిబాకున ఆ పండునూ

నడిమికే రెండుగ నరికాడు

॥ భూనంటి ॥

బాలవీరునీ పౌరుషంబును

బాహుదర్పమును పనితనంబును

కదనపటిమనూ కార్యదీక్షనూ

కనులజూచి యువకా సెబాసని

॥ धृतिधृति ॥

వీరుడవని నుతియించాడు

తన నెంట తీసుకొని వెళ్ళాడు

॥ భక్తానాం ॥

వ. నాటినుంచే విశాలాక్ష ప్రభువు అంగరక్షకుడై కవచములా గన్నా రెడ్డిని కాపాడుతున్నాడు.

ఇట్లుండ ఒకనాడు కందూరి కేశనాయకుడు రాజధనాన్ని కొల్లగొట్టాడు. అంతేగాదు; మహారాణి రుద్రమదేవిని ఆమె భటులయెదుటనే పేరెత్తి నానాదుర్భాషలాడాడు. ఈ వార్త వరంగల్లు చేరకముందే గన్నా రెడ్డికి అందింది.

కందూరి కేశనాయకుడు తన కోటను చాలా కట్టుదిట్టంగా వుంచాడు. అగడ్తలో నీరుపెట్టి అందులో మొసళ్ళను వేయించి పెంచుతున్నాడు.

ఇదంతా గన్నా రెడ్డికి ముందే తెలుసు. తగిన ప్లాను వేశాడు. సైన్యసమేతంగా వెళ్ళి కందూరుకోటకు అరమైలు దూరంలోవున్న గుట్టలలో దాగివుండమని విఠలధరణీశుణ్ణి నియోగించాడు. తాను సూరన్న రెడ్డినీ, మొసలి వేటలో ప్రవీణులైన కొందరు యువకుల్నీ తీసుకొని బయలుదేరాడు.

అది నడిరాత్రి. పైగా అమావాస్యచీకటి. ఒరులకంట బడకుండా గన్నా రెడ్డి కేశనాయకుని కోట కందకందగ్గరకు చేరుకున్నాడు. వెంటనే మొసలివేటగాళ్లు అగడ్తలోకి దిగారు. మొసళ్లువచ్చి వారిని ముట్టడించాయి. అప్పుడు—

కన్ను పొడిచినను కనిపించనియా తందానా తందాని తందన

కారుచీకటిని వీరయోధులు ,,

మునుగుచు తేలుచు మొసళ్లధీకొని ,,

పెనగుచు తమతమ పిడిబాకులతో ,,

కూరజంతువుల పొడిచిపొడిచి పడ గూల్చుసాగినారు

నీటిలోని పోరాటపునందడి తందానా తందాని తందన
 కోటగోడపై కునుకుచు తిరిగెడి ,,
 పై నికుండు విని చకచకచక చని ,,
 సందడియగు నాస్థలమున యాగి ,,
 అగడ్తలోనికి చూచి యెవ్వరని - అరచునంతలోన
 శూరుడు సూరసరెడ్డి బాణమును - నూటిగ విడిచెనటు
 నారస మాపైనికుని గుండెలో - నాటుకొనెను పోయి
 కుప్పవోలె నాతం డగడ్తలో - కూలె గుభిల్లుమని
 అప్పటి కాజంతువులన్నిటి వే - టాడుట ముగిసింది

వ. కాని యీ పనిలో వజ్రాలలాంటి కొంతమంది
 యోధుల్ని గన్నా రెడ్డి పోగొట్టుకున్నాడు. విచారించి లాభం
 లేదు. ఆలస్యంచేస్తే కార్యభంగం అవుతుంది. వెంటనే ఉడుం
 సహాయంతో కోటగోడ లెక్కారు. మెల్ల మెల్లగా సింహ
 ద్వారం దరిదాపులకు చేరి అకస్మాత్తుగా అక్కడవున్న పైని
 కులమీద పడ్డారు; కోట తలుపు తెరిచారు.

ఈ గల్లంతుకు కోటలోని పైనికులంతా లేచి, హడా
 వుడిగా ఆయుధాలందుకొని పరుగుపరుగున సింహద్వారం
 వద్దకు వచ్చి పడ్డారు—

పరుగురె యోధులు వచ్చిపడెడి ఆ - బలగంబును తాకి
 గదిమి గదిమి పడగూల్చుసాగి రా - కదనపటిమ యేమొ

వ. కాని కేశనాయకునిపైన్యాలు తండ్రోపతండాలుగా
 వచ్చిపడుతున్నాయి. వాళ్లుయేవిధంగానైనా సరే కోట సింహ

ద్వారం మూయాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు. మిగిలివున్న గన్నా
రెడ్డి మనుషులలో మరిముగ్గురు పడిపోయారు. అప్పుడు—

కన్నుల నగ్నికణంబులు గురియుచు - ఖడ్గము ఝళిపించి
గన్నా రెడ్డి నైదుల నెడపెడ - గదిమి కూల్చుసాగె
దురమున సూరనరెడ్డి వుగ్రుడై - మెరపుతీగవోలె
అరిమూకలపై దూకి శిరస్సులు - తరిగిపోయుచుండె

వ. ఇంతలో—

వాయువేగమున వచ్చి సేనతో - వ్రాలిన విఠలుండు
పాయపాయలుగ జేసి కూల్చె నా - పగతుర సైన్యముల

వ. ఆ మహాయోధులధాటికె తట్టుకోలేక కేశనాయకుని
సైన్యాలు నలుదిక్కులకు చెల్లాచెదరైనాయి. అప్పుడే నిద్ర
మేల్కొన్న కేశనాయకుడు—

పట పట పట పట - పండ్లుగొరికెరా - కేశనాయకుండు
గుట గుట గుట గుట - గుటకలు మింగెర - కేశనాయకుండు
అదలించుచు తన - బెదరిన సేనల - కేశనాయకుండు
ఉద్రేకపరచి - ఉత్సాహపరచి - కేశనాయకుండు
అదరిపడుచు తా - కదనభూమికే - కేశనాయకుండు
కదలివచ్చెరా - కాగడాలతో - కేశనాయకుండు

న. ఈ కాగడాల నెలుగులో గన్నా రెడ్డి సైనికులకు
వాళ్లు శుభ్రంగా కనబడుతున్నారు. కాని యీ యోధులు
మాత్రం వాళ్లకు కనపడడంలేదు. గన్నా రెడ్డి సైనికులు
శత్రువుల్ని చీల్చి చెండాడుతున్నారు. అప్పుడు గన్నా రెడ్డి—

ఎక్కడబోయెను కేశనాయకుం - డేడి ఏడి యనుచు
ఎక్కడజూచిన తానై నాలుగు - దిక్కులు పరికించి
కాంచివాక్కచో వానిపైకి లం - ఘించి యొడిసిపట్టి
కాంచుచుండ నిరుపక్షంబులు తల - ద్రుంచివైచినాడు

వ. ఈ దృశ్యాన్ని చూచి కేశనాయకుని సైన్యం
హడలిపోయింది. వాళ్ళంతా ఆయుధాలు క్రిందబెట్టి గన్నా
రెడ్డికి లొంగిపోయారు. కొందరు గన్నా రెడ్డి సేనలో చేరారు.
వెంటనే గన్నా రెడ్డి ఆ కోటలోని ఏనుగులను, గుర్రాలను,
ధనాన్ని స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. ధాన్యం, కొంతధనం
ప్రజలకు పంచి పెట్టి తనకోటకు వెళ్ళిపోయాడు. ప్రజలు
గన్నా రెడ్డిని వేనోళ్ళ స్తుతించారు.

కేశనాయకుని బంధించడానికి వస్తున్న రుద్రమ సైనికు
లకు యీ వార్త తెలిసి నెనక్కి తిరిగిపోయారు.

సైన్యసమేతంగా బయలుదేరి, లకుమయారెడ్డి కేశ
నాయకునికి సహాయపడటానికి వస్తున్నాడు.

ఆయనకూ యీ వార్త దారిలోనే తెలిసింది. మండి
పడ్డాడు. వెంటనే లకుమయారెడ్డి యీ అరణ్యమంతా గాలించి
గన్నా రెడ్డిని పట్టుకోమని తన సైనికుల్ని పంపాడు. తాను
శ్రీశైలంలో మకాంచేసి సంతర్పణలు ప్రారంభించాడు.
గన్నా రెడ్డికోసం లకుమయ సైనికులు గాలించడం మొదలు
పెట్టారు. గన్నా రెడ్డికి ఈ వార్త తెలిసి, పకపకానవ్వి అదేమిటో
చూడమని తన తరిపున కొంతమంది మనుషులను పంపాడు.
ఒకచోట ఉభయ సైన్యాలు తారసిల్లాయి. గన్నా రెడ్డి సైనికుల
కంటే లకుమయారెడ్డి సైనికులు ఎన్నో రెట్లు ఎక్కువగావున్నారు.

భళాభళానోయ్ తమ్ముడా - సై-భాయి భళానోయ్ దాదాన

గన్నయ మనుష్యు లపుడు	,,
కనుగొని లకుమయ సేనల	,,
వెరచినట్లు నటియించుచు	,,
వెనకకు అడుగులు వేయుచు	,,
నాలుగు భాగాలయ్యారు	,,
నలుదిక్కుల కెగబడ్డారు	॥ భళా ॥
లకుమయ సైనికు లిదిగని	,,
పక పక పక పక నవ్వుచు	,,
గజదొంగలు దొరికారని	,,
గంతులు వేయుచు మురియుచు	,,
పారిపోకుడని అరచారు	,,
వారిని తరుమగసాగారు	॥ భళా ॥
పరుగిడు గన్నయ మనుషులు	,,
తరిమెడు లకుమయ సేనల	,,
నడుమ నడుమ ఎదిరించుచు	,,
అడవికి మెల్లగ లాగిరి	,,
కొండలు గుట్టలు తిప్పారు	,,
దండిలోయలో కీడ్చారు	॥ భళా ॥
నాల్గుదిక్కుల కేగిన	,,
ఆ లకుమయ బలమంతయు	,,
మాయగ లోయనుచేరెను	,,
మరలు పెట్టులో తెలియదు	,,

గందరగోళం తుదకంత

కంగుతినిరి సై నికులంత

॥ భళా ॥

భళాభళానోయ్ తమ్ముడా-సై - భాయిభళానోయ్ దాదాన

చుట్టూ గన్నయ మనుషులు

,,

గట్లపైననే చేరిరి

,,

బండలు లోయలోనికి

,,

బడబడబడ దొరించిరి

,,

లకుమయ సై నికు లందరు

లబలబలబలబ లాడారు

॥ భళా ॥

గుండెలవిసి లకుమయ్య సై నికులు - గొల్లున ఏడ్చుచును

కొండవారల్లారా మీ కివె మా - దండాలన్నారు

వ. ఆయుధాలన్నీ క్రిందపడవేశారు. తన కోటలో సభతీర్చియున్న గన్నారెడ్డికి ఈ వార్త అందింది. ఆయన నవ్వుతూ సబ్బప్రభువుని పిలిచి ఇలా అన్నాడు. ఇప్పటికి మా పిన్నయ్య సై నికుల సంగతి తేలింది. ఇక ఆయన విషయం తేలాలి. కనక సబ్బప్రభూ!—

వరంగల్లు పిన్నయ్య నతిథిగా - పంపవలయు మనము

త్వరగా పయనముగమ్ము ప్రభూ యీ - పని నీదన్నాడు

వ. వెంటనే సబ్బప్రభువు తన పనిలో నిమగ్నుడయ్యాడు. మరునాటికి గన్నయ్య మనుషులు యాత్రికుల వేషాలతో వచ్చి శ్రీశైలమంతా నిండ్డారు.

సుమారు రాత్రి పదిగంటలవుతుంది. లకుమయారెడ్డి సభ చాలించటానికి సిద్ధంగా వున్నాడు. ఇంతలో సబ్బప్రభువు,

మరి నలుగురు యోధులు సన్యాసులవేషాలు ధరించి లకు
మయారెడ్డి దగ్గరకు బయలుదేరారు. ఎలా—

పాట

శివగోవిందగోవింద - బ్రహ్మ - భజగోవిందగోవింద

కాశివిశ్వేశ్వరుని - కన్నులారాజూచి

సేవించివస్తున్న - శివభక్తులము మేము || శివ ||

క్రిందుమీదెరుగక - ముందుగతిగానక

ఎందుకిట్లానరుడ - ఎగిరెగిరి పడతావు || శివ ||

అన్యులకు నిరతంబు - హాని తలచేవాడు

తప్పుకున్నగోత - తానె బడతాడురా || శివ ||

మోసగించీ ఒరుల - దోచుకొన జూచేవు

రెండింటికినిచెడ్డ - రేవడవుతావురా || శివ ||

ప్రజల సుఖదుఃఖాల - భాగాలు పంచుకొని

పాలించువాడెరా - ప్రభువు ఈజగత్పై || శివ ||

ఏరాజు ఏరాజ్య - మేలబోతున్నాడొ

యీనాటిగతి నీవు - యిప్పుడె చూచుకొర || శివ ||

ప. అని పాడుతూవచ్చిన సన్యాసులను లకుమయారెడ్డి
సన్మానించి తమ రిప్పుడెక్కడినుండి ఎక్కడకు వెళ్లుతున్నారని
అడిగాడు. అప్పుడా సన్యాసు లేమంటున్నారు—

కాశినుంచి రామేశ్వర మేగుచు - శ్రీశైలములోన

దేశభక్తులగు తమరున్నారని - తెలిసేవచ్చినాము

శివ ప్రసాదము తెచ్చినాము ప్రభు - సేవించండనుచు

శివ ప్రసాదంబిచ్చిరి విభునకు - సేవకులకు వారు

వ. ఆ ప్రసాదాన్ని సేవించగానే మత్తెక్కి ఎక్కడి వారక్కడ చొప్పకట్టల్లాగా పడిపోయారు. వెంటనే సమయానికై వేచియున్న గన్నారెడ్డి మనుష్యులు, లకుమయారెడ్డిని యెత్తుకొని మాయమయ్యారు. తరువాత లకుమయారెడ్డి, ఆయన మంత్రియైన రుద్రయ్య ఓరుగల్లు చేర్చబడ్డారు.

తరువాత కొన్నాళ్లకు రాజేంద్రచోళుడనువాడు తెలుగుదేశంమీదికి దండెత్తి త్రిపురాంతకం సట్టుకున్నాడు, ఏరువనాడు (ఇప్పుడున్న కడప, కర్నూలు ప్రాంతంలోని భాగం) జయించాడు. ఇప్పుడు కృష్ణదాటి ఓరుగల్లు ముట్టడించాలని అతని తలంపు. అతడు తన బ్రహ్మాండమైన గజబలంతోను, సైన్యంతోను బయలుదేరాడు. గన్నారెడ్డికి ఈవార్త తెలిసి, తన మిత్రులతో అంటాడూ—

వీరులార రాజేంద్రచోళుం డ - పారబలముతోడ
పోరాటమునకు వచ్చుచునున్నా - డోరుగల్లుపైకి
ఘోరరణంబున శత్రుసైన్యమును కూల్చి తరిమికొట్టి
వీరు లాంధ్రులను పేరుప్రతిష్ఠలు - ధారుణి నిలుపండి

వ. గన్నారెడ్డి తన సైనికులను ఉత్సాహపరిచాడు. అప్పటి కాయన లక్షసైన్యాన్ని సమీకరించగలిగాడు. ఇప్పుడు 50 వేల సైన్యాన్ని తనతో తీసికొని లక్షసైన్యంతోను, 10 వేల ఏనుగులతోను వస్తూవున్న రాజేంద్రచోళుని ఎదిరించడానికి బయలుదేరాడు. కృష్ణకు యీవలబడ్డన సంగమేశ్వరానికి దిగువగా గల్లలో, చెల్లలో తన సైన్యాన్ని దాచి వేచివున్నాడు.

ఆంధ్రుల యుద్ధపటిమ తెలిసిన రాజేంద్రచోళుడు ఆనలి ఒడ్డుకు చేరి, ముందు ఆరి తేరిన విలుకాండను కృష్ణలోకి దించాడు. వారు నిరపాయంగా నది ఈవలిఒడ్డుకు చేరి, ఇక్కడ అపాయ మేమీ లేదని తెలియజేయటానికి కొమ్ములూదారు. వెంటనే రాజేంద్రచోళుడు తన గజబలాన్ని నదిలోకి దించాడు. అవి నదిమధ్యకు వచ్చాయి. అప్పుడు—

భళానోయ్ భాయితమ్ముడూ- సై - భాయిభళానోయ్ దాదాన

ధణధణ రుంజలు మ్రోగెను	॥ సై ॥
రణభేరి గర్జించెను	,,
గట్లను చెట్లను దాగిన	,,
గన్నయ సైనికు లరచుచు	,,
నేలయూనిన విధంబుగా	
కాలరుద్రులై లేచారు	॥ భళా ॥

వ. లేచి—

గజములపైకి రయంబున	॥ సై ॥
గంధకబాణాల్ విడచిరి	,,
భుగభుగ పొగలెగజమ్ముచు	,,
భగభగభగభగ మండుచు	,,
బాణాల్ తాకిన గజములు	
పరుగులు వ్రుకులు పెడతాయి	॥ భళా ॥
అటువైపున విఠ లేశుడు	॥ సై ॥
ఇటువైపున సూరన్న రా	,,
సబ్బపభు వొక దిక్కున	,,

॥ సైన్యాల్ నడుపుచుండిరి ॥ సైన్ ॥

కన్నులజూడా లావేళ

గన్నయగురం పరవస్తు || భవా ||

గన్నయ గృరంమిదికి || ౨ ||

గజమును తోలెను చోళుడు

గజమును తప్పకొనుటలో ,,

కాలికి శవమూ తగులగా ,,

తూలెను అశ్శం ముందుకు

నేలపైనబడె గన్నయ్య || భవా ||

పడిపోయిన గన్నయ్యమీదికి కదె - పాదమెత్తె గజము

పడబోవుచునున్నది కరిపాదము - ప్రభువుపైన అపుడు

వ. ఇదిచూచి—

విచ్యుక్త త్రిలో విశాలాక్షు డొక - చిచ్చర పిడుగువలె

వచ్చిదూకి తన బలముకొలది కరి - పాదము తెగనరికె

వ. ఆ దెబ్బతో ఏనుగు మహాకోపమున విశాలాక్షునిపై

కురికింది. ఇంతలో గన్నయలేచి అక్కడే తనకొరకు వేచియున్న

గురంపైకి చెంగున దూకి—

విల్లెక్కు-బెట్టి ఆమావటీని తల - డుల్లవైచె భువికి

తల్లడిల్లి కుంజర మిది గని తన - దాని పరుగెత్తె

వ. ఈ విధంగా మూడువోజులు పూర్తయిందంటే జరిగింది.

గన్నారెడ్డి తాకిడికి తట్టుకోలేక, రాజేంద్రచోళుడు నష్టపరి

హారంగా గన్నయ్యకు వేయి పనుగులు, పదివేల గుర్రాలు,

ఏబదిలక్షల బంగారు నాణెము లిచ్చి వచ్చినదారి పట్టాడు.

ఈ యుద్ధంలో డబ్బె యెనబై వేల చోళసైన్యాలు హతమైపోయాయి. గన్నారెడ్డి వీరులలో ఇరువదివేలమంది చనిపోయారు.

యావదాంధ్రదేశాన్ని ఒక జెండాక్రిందికి తెచ్చిన రుద్రమదేవిని వ్యతిరేకించి, దేశానికి ద్రోహం తలపెట్టిన సామంతరాజు లెవ్వరినీ గన్నారెడ్డి బ్రతుకనివ్వలేదు. కళ్యాణపుర చోళోదయుడు, కందనోలు (కర్నూలు) పందిభూపాలుడు మొదలైన ద్రోహుల నెందరనో నాశనంచేశాడు. ఏరువనాడు, తొండమండలం స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. కొప్పెరజింగని ధనాగారాన్ని కొల్లగొట్టాడు.

తరువాత తన సైనికులకు తగిన బహుమానాలు యిచ్చాడు. వర్షాకాలం రాకముందే తన కోటకు చేరుకొని, మహారాణి రుద్రమదేవికి కోటిపణాలు, రెండువేల ఏనుగులు, పదివేల గుర్రాలు కానుకగా పంపించాడు.

ఇంకా గన్నారెడ్డిగాని, అతని సైనికులుగాని, సరిగా శ్వాస తీసుకోనైనా లేదు. దేవగిరి పాలకుడైన మహదేవరాజు తెలుగుదేశంపైకి దాడి బయలుదేరాడనీ, ఆరులక్షల సేనతో గోదావరిని దాటడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడనీ గన్నారెడ్డికి వార్త వచ్చింది. వెంటనే ఆ వీరయోధుడు తన అశ్వదళంతో బయలుదేరి—

నిరుపమాన బలసాహస విక్రమ - నిధి గన్నారెడ్డి
శరవేగంబున వచ్చి దేవగిరి - సైన్యముపై దుమికి
ఉరుముచు నేబదివేల సైనికుల - ధరణికి పడగూల్చి
మెరపుతీగవలె తళతళతళతళ - మెరసి మాయమయ్యె

వ. పురుష వేషధారిణియైన అన్నాంబిక వచ్చి ఈ వార్త మహారాణి రుద్రమదేవికి అందించింది. ఆమె అన్నాంబికను తగిన రీతిగా సత్కరించి, తక్షణమే బయలుదేరివెళ్ళి కొలువు తీర్చి యీ వార్త సభికులకు తెలిపింది—

సభికుల కన్నులు జ్వాల లుమిసెను తందానా తందాని తందన

ప్రభువు లుగ్రులై - పండ్లుకొరికిరి ,,

ఉడుకురక్త ముప్పుగిన యువకులు ,,

వడివడిగా తమ - నడుములు బిగించి ,,

ద్రోహి నిదే పడగూల్చివత్తుమని - దూసిరి బాకులను

వ. ఇప్పుడే పోయి ఆ మహాదేవుని సేనలను మంజీర దగ్గర యెదిరించి, చీల్చిచెండాడి వస్తాం. ఆళ్ల నిమ్మని మహారాణిని అడిగారు. అపు డామె యోధాగ్రగణ్యులారా !

దురాశతో మన సర్వసంపదల - దోచుకొనదలంచి

దురాక్రమణకై వచ్చిన వైరికి - మరణము నిశ్చయము

నిక్కము మనపై దాడిచేయు ప్రతి - యొక్క విరోధికిని

ఇక్కడ స్థల మిచ్చెదము సమాధికి - ఒక్కొక్క గజ మంతె

పూర్తిగ రానిం డతని ముందునకు - పొగ రడంచవచ్చు

వార్త యొకటి రావలసియున్న దా - వార్త యందగానె

వీరితిగ సాగించవలయునో - ఈ పోరాటంబు

వీరయోధులారా మన పథకము - వివరించెద మీకు

యుద్ధరంగమున శత్రుసైనికుల - నోర్చి తరిమివైవ

సిద్ధముజేయం డీలోగా మన - సేనల నని ఫలికె

వ. సభికులందరు దీనికి తమ అంగీకారం తెల్పారు. మహారాణి నాటికి సభచాలించి, తన ఆలోచనా మందిరానికి వెళ్ళి, మహామంత్రి శివదేవయ్యతో సంప్రతించి, గన్నా రెడ్డికి తోడ్పడవలసిందని చౌండసేనానికి ఆజ్ఞలుపంపింది. వయోవృద్ధుడైన చౌండ సేనాని గణపతిదేవునకు కుడిభుజంగా ఉంటూ ఉండేవాడు.

ఇక నక్కడ మహాదేవరాజు శిబిరంలో సర్వసైన్యాధ్యక్షులు, మహామంత్రులు కొలువుదీరారు. రాజు వారితో అంటాడూ—

గడి కదలగనీయడు వీ డెక్కడి - గజదొంగయొ కాని
అడుగడుగున కేనో ప్రమాదం - బావహిల్లజేయు
కూడబెట్టితిని యిరువదికో ట్లీ - గొప్ప కార్యమునకు
ఏడెనిమిది వత్సరముల కృషిఫల - మీ నా బలమంత
దుమ్ముచేయుచున్నా డౌరా ఒక - ధూర్తం డెదిరించి
ఇమ్మహీ వీని జయించి వధించుట - దెట్లొ తెల్పు డనిన
ప్రభూ వినండని మంత్రి భవానీ - భట్టు పలికె నిటుల
సభికులార యిది దోషిడిదొంగల - జట్టు కాదుకాదు
కొందరినే గజదొంగ లెప్పుడూ - కొల్లగొట్ట రవని
సందేహము లే దిది ఆ రుద్రమ - సైన్య మనుటలోన
దొంగసైన్య మిది నాయకు డీ గజ - దొంగ గన్నప్రభువు
లొంగిరాడు సామాన్యముగా రణ - రంగప్రవీణుండు

వ. అప్పు డారాజు భవానీభట్టుదిక్కు-ముఖంబై మంత్రి శేఖరా మీ యోచన వాస్తవమే కావచ్చును. కాని మన

ముందు యీ గన్నారెడ్డి యెంత ? వీడి బ్రతుకెంత ? తక్షణమే దండు కదలించండన్నాడు.

వృద్ధుడా, వీరయోధుడైన చౌండసేనాని మహారాణి రుద్రమ ఆళ్ళల ననుసరించి గన్నారెడ్డికి తోడ్పడుతున్నాడు. గన్నారెడ్డి ఆ వృద్ధసింహంతో అంటాడు, ప్రభూ !

ఎన్ని మారణాయుధము లున్న ఇం - కెన్ని సేనలున్న
ఎన్ని కోట్ల ధన మున్నను స్నేహితు - లెందరు తోడ్పడిన
ప్రజలసహాయము లేనిది విజయ - ప్రాప్తి దుర్లభంబు
ప్రజాబలానికి మించినబల మీ - ప్రపంచమున లేదు
అనుభవజ్ఞులగు మన ప్రచారకుల - నందర నీనాడు
అసఘా మన వల్లెలకు పంపు ట - త్యవసరమని పలికె

వ. వెంటనే గన్నారెడ్డి తమ ప్రచారకదళాలను గ్రామసీమలకు పంపాడు. వా రాగ్రామాలకు పోయి యెలా ప్రచారం చేస్తున్నారు—

కీర్తన

వినండి మా తలదండ్రుల్లారా
వేగమే లేవం డాంధ్రుల్లారా
చూపండి మన ఆంధ్రపౌరుషం
కాపాడండి దేశగౌరవం
కను గానక కడు గర్వితమతియై
ధనదాహంతో ఈనాడు
మహాదేవుడను మదోన్మత్తుడు
మన దేశంపై బడినాడు

॥ వి ॥

పడి నీచుడు మన పైరుపంటలను

పాడుబీడు చేస్తున్నాడు

చిట్టైడు గింజలు ఆ బలగాలకు

చిక్కరాను దాయండి

ఎక్కడైన ద్రోహులు కన్పించిన

తొక్కి సాగదీయండి

॥ వి ॥

బాధాకర మొక క్షణపరతంత్రం

పదినూరేడుల నరకంకన్నా

పరమసౌఖ్య మొక క్షణస్వాతంత్ర్యం

పదినూరేడుల స్వర్గంకన్నా

కాన రయంబున యువకులు యువతులు

కదలి ముందునకు దూకండి

దూకి మహాదేవుని సైన్యంబుల

తాకి పారదోలండి

విప్లవశంఖం పూరించండి

విజయగీతమును పాడండి

॥ వి ॥

వ. గన్నారెడ్డి తన సైన్యాన్నంతా చిన్న చిన్న
దళాలుగా విభజించి యుద్ధానికి సిద్ధంగాడిన్నాడు.

ఇంతలో దేవగిరి సైన్యం కదిలింది. ఎలా !

విరిగిపడే పెను - కెరటంబులతో తందానా తందాని తందన

పొంగు లెగసి - పెడబొబ్బలుపెట్టే

,,

జలనిధివలె నా - సైన్యబంతయు

,,

ఉరుకులుబెట్టుచు - ఓరుగల్లునకు

,,

బీభత్సముగా అరుచుచు తృళ్ళుచు - బెళబెళ కదలింది॥ తందాన॥
గన్నయ వైరుల - కదలిక చూచి తందానా తందాని తందన

ప్రళయకాల - మార్తాండుని రీతిగ ,,

భగభగభగభగ - భగభగమండుచు ,,

తక్షణ మశ్వక - దళసహితుండై ,,

వెనుక వైపుగా వచ్చి శాత్రుల - వెన్నువిరుగతాకె॥తందాన॥

సింహనాదమును - చేయుచు ధీరుడు తందానా తందాని తందన

దక్షయజ్ఞమును - ధ్వంసముచేసిన ,,

వీరభద్రుడై - విజృంభించి ఆ ,,

దండునంత వి - ధ్వంసము చేయుచు ,,

వీరవిహారము చేయసాగె నరి - వీరులు నుతియింప ॥తందాన॥

హతాత్తుగా ఈ - అదురుదెబ్బతిని తందానా తందాని తందన

బెదరి గుండె చెడి - చెదరిన సేనల ,,

వైరి కూర్చుకొని - పోరాటములో ,,

పాల్గొనులోపల - బహువిచిత్రముగ ,,

అంతర్ధానంబయ్యె దళముతో - వింతగ గన్నయ ॥తందాన॥

న. వెంటనే మహాదేవరాజు గన్నా రెడ్డి వెనుకనుంచి
దెబ్బతియ్యకుండా, తగిన కట్టుదిట్టం చేసుకొని ముందుకు
ప్రయాణం సాగించాడు.

మహాదేవరాజు సైన్యాలకు వెనుకతట్టున వున్న గన్నా
రెడ్డి ముందుకు ఎప్పుడు వచ్చాడో ఏమో ఏంచేస్తున్నాడు—
కొండలమధ్యగ నడచు దేవగిరి - దండు నెత్తిమీద
బండలవర్షంబును గురిపించె ప్ర - చండుడు గన్నయ్య

బండలు పడి పుట్టెలు బ్రద్దలుగా - పగిలెను కొందరికి
 కొండలలో చెల్లాచెదరై నది - దండు గుండె లవిసి
 రాళ్ళదెబ్బలకు నలిబలియై తమ - కాళ్ళు కండ్లు పోయి
 గొల్లున నేడ్చుచు కొంద రచ్చటే - కూలబడిరి తుదకు

ప. ఈ విధంగా—

అరిభీకరు డా గన్నయ	॥ సై ॥
ఉరుముచు నైరులపైబడి	,,
పలురీతుల హింసించెను	,,
పశువుల మందను కొట్టెను	,,
వెనుకనుండి అందించెడి	
ఱినుబండ్లము దోచాడు	॥ భళా భళా ॥
వృద్ధసింహ మాచొండయ	॥ సై ॥
భీమబలాధ్యుడు విఠలుడు	,,
శూరశిఖామణి సూరన	,,
ధీరు డజేయుడు గన్నయ	,,
నలుగురు నాలుగువిక్కుల	
తలపడి పోరుచునున్నారు	॥ భళా భళా ॥

ప. తమ స్వాతంత్ర్యాన్నీ, సంపదలనూ హరించాలని
 వస్త్రాన్న శత్రువును ప్రజలెలాగారవిస్తున్నారు—

సామగ్రిని పశువులను గడ్డితో - సర్వము తీసుకొని
 గ్రామాలకు గ్రామాలు చిటికలో - ఖాళీచేసి చని
 గుట్టుగ తమ ధాన్యములు పాతరలు - పెట్టి పోలాలందు
 మిట్టిపడుచు చనుదెంచు నైరి నరి - కట్టి రదెట్లనిన

భళాభళానోయి తమ్ముడా - సై - భాయిభళానోయి దాదాన

బిరబిర పలుగులుతీసిరి || సై ||

చరచర గోతులు త్రవ్విరి ,,

బురదమట్టితో పూడ్చిరి ,,

గరిక చెక్కులను నాటిరి ,,

శత్రువు గుర్రాల్ వచ్చాయి

జబ్బులంట దిగబడ్డాయి || భళా భళా ||

చెంచులు కోయలు చూడర || సై ||

సెబాసైనపని జేసిరి ::

చెల్లకు కొండాతేనెలు ,,

చిటికెలోన పట్టించిరి ,,

దండు నటకు రానిచ్చారు

కొండ తెరలనే లేపారు || భళా భళా ||

గుంటలనిండుగ జలముర || సై ||

గుక్కెడు త్రాగుట భయముర ,,

వనమ తా ఫలజాతులే ,,

పండ్లుమాత్రమే లేవుర ,,

పచ్చికగూడ మృత్యునై

పగవాడిని బలిగొంటూంది || భళా భళా ||

ఆశాశనిబద్ధుడు || సై ||

ఆ రాజేంద్రుడు కావున ,,

అష్టాష్టముల కోర్పుచు ,,

సప్తాన్నంత భరించుచు ,,

ఆగక వెనుకకు చూడక

అట్లే పయనిస్తున్నాడు

॥ భళా భళా ॥

వ. ఈ రీతిగ గన్నారెడ్డికి తన సైనికులను బలియిస్తూ, ఆ శవాలపైగా నడుస్తూ, చివరకు మహాదేవరాజు ఓరుగల్లు ముట్టడించాడు. ఓరుగల్లుచుట్టూ ఒక ఇల్లుగానీ, గ్రామంగాని లేదు. మురికి గోతులు, మండేవూళ్లు వున్నాయి. ఇదిచూచి మహాదేవరాజు చకితుడయ్యాడు.

ఓరుగల్లుకోటయొక్క చుట్టుకొలత ముప్పై మైళ్ళు; దానిచుట్టూ ఒకమైలూ, అక్కడక్కడా రెండుమైళ్ళ మందాన మహాదేవరాజుసైన్యం దండువిడిచింది.

మహాదేవరాజు తనతోపాటు గేవగిరినుంచి బండ్లమీద తెచ్చిన దూలాలు, వెదురుతడికలు, చర్మాలు క్రిందికి దింపించి చకచకా డేరాలు వేయించాడు. ఇంకేముంది; సైనికశిబిరాలు, పంచనగృహాలు, వైద్యాలయాలు, అశ్వశాలలతో అదొక మహానగరంగా తయారైంది.

ఇది చూచి తెలుగురైతులు, చాకలివారు, మంగలి వారు, యాదవులు, అరణ్యవాసులైన బోయలు, కోయలు, చెంచులు ఒక రేమటి యావదాంధ్రప్రజలు ఉగ్రులై కత్తులు దూశారు.

శత్రువు యిక్కడికి చేరులోపలనే రుద్రమదేవి ఓరుగల్లు కోటను అభేద్యంగా తయారుచేయించింది. దానిమూడు నూతనంగా ఒక కంపకోటను కట్టించింది. కంపా, కట్టెలూ పేర్చి గంధకం మొదలైన వస్తువులువేసి, పైన మట్టిపూసినదానిని

కంపకోట అంటారు. ఆ కోటను రక్షించడానికి ప్రసాదిత్య నాయని నియమించింది.

తన మంత్రియైన శివదేవయ్యను మహాదేవరాజువద్దకు రాయబారం పంపింది. ఆయన వెళ్ళి మహాదేవరాజుతో అంటాడా—

మహాదేవరాజా ! వినండి మా - మాటలు శ్రద్ధగను
మహీపతికి ధనదాహంబును సా - మాజ్యకాంక్ష తగదు !
క్షేమము లే దెవ్వరికిని యుద్ధము - త్తామహేతువయ్య !
త్తామమువచ్చిన నీతి నియమములు - సన్నగిల్లినయ్య !
నీతినియమములు సడలిన తప్పదు - జాతికి నాశనము !
జాతినాశనానికి కారకుడౌ - త్తాపతి దైత్యుండు
శుభకరఃపయ్య యుద్ధము మానిన - ఉభయప్రాంతములకు
ఉభయుల క్షేమముకోరి తెల్పితిని - యోచించండిప్రభు

వ. అని హితబోధ చేయుచున్న శివదేవయ్యనుచూచి పకపకా నవ్వి అతడంటాడా—

విన్నామండి మీ వ్రుపదేశము - విరమించండింక
పన్ని నారు బహుచక్కని వ్యూహము - సన్న మోసగింప
వీరభోజ్యమగు సామాజ్యము నొక - నారియేలుతుండ
పౌరుషముంటే చూపండి మీ - ప్రతిభ యుద్ధమందు
లేకుంటే దాసోహమనినచో - నా కాళ్ళకు మ్రొక్కి
రాకుమారి రుద్రమ్మకు నేనే - రక్షణ ఇచ్చెదను

వ. ఈ మాటలువిని మహామంత్రి శివదేవయ్య తల పంకించి లేచాడు. కోటకు వచ్చి విషయమంతా రుద్రమదేవికి

చెప్పాడు. ఆమె కన్నులు నిప్పులు కురిసివై. వెంటనే కంప కోటను కాపాడుతున్న ప్రసాదిత్యనాయని ముందుకు దూక మనీ, వెనుకవైపున మెరుపు దాడులుచేసి, దేవగిరి సేనలను చీకాకు పరుస్తున్న గన్నా రెడ్డిని నిలిచి పోట్లాడమని, ఆళ్ళలు పంపించింది. అప్పుడు—

రణము రణంబని ధణ ధణ ధణ ధణ - రణభేరి మోగె
రణశబ్దమువిని ఆంధ్రసైనికుల - రక్తంబుప్పొంగె
కక్షపూని పగవానిసైన్యమును - గదిమికూల్చివైవ
తక్షణమే ముందునకుదూకె ఒక - లక్ష సైన్య మపుడు
సింహనాదములు చేయుచు శాత్రవ - సేనలు భీతిల్ల
సింహవిక్రములు దూకిరాలమున - చిచ్చరపిడుగు లన
కత్తులు, కత్తులు, కలిసెను, - పారెను నెత్తురు కావ్యలుగ
కుత్తుకలట్లట్లే పైకెగిరెను - కూలెను మొండెములు

వ. ప్రసాదిత్యనాయ డీవిధంగా వైరులపైబడి పోరాడు తున్నాడు. ఇక వెనుకవైపునుంచి—

దేవగిరీశుని సైన్యముపైబడి - దేవతలు నుతింప
ఆ వీరాగ్రణి గన్నప్రభువు పో - రాడ సాగినాడు

వ. మహాదేవరాజు సైన్యానికి ద్విముఖయుద్ధం చేయ వలసివచ్చింది. పోరు ఘోరమైంది. మహారాణి రుద్రమదేవి తరుణముచూచి, తమ యెత్తుగడ ప్రకారం—

గజబలంబు నురికించె రయంబున - కదనభూమి కపుడు
గజబలంబు రాగానె యోచన ప్ర - కార మాంధ్రసేన

వెనుకకు తగ్గెను క్రమముగ గజముల - రణభూమికి నెట్టి
కనులజూచి యిది జంకిరాధులని - గర్జించుచు రిపులు
గజముల గదుముచు రాబోయెడి దు - ర్గతిని గానకపుడు
విజృంభించి చని కంపకోటపై - విరుచుకపడ్డారు

వ. అప్పటికే కంపకోటదాటి, ఆంధ్రసైనికులుమట్టికోటలోపలికి వెళ్లారు. వారి వెను వెనుకనే ఏనుగులుకూడ కోటలో ప్రవేశించాయి. మట్టికోటను ఆక్రమించటానికి వస్తున్న దేవగిరి సైన్యాలను కోటపైనున్న విలుకాండ్రు నిలిపివేశారు. ఇంతలో! అగ్నిహస్తులిదే అదననియెంచి - తందానా తందాని తందన

ఆకోటకు నిష్పంఠించారు	,,
• భుగభుగభుగభుగ - పొగలెగజమ్ముచు	,,
కాలసాగినది కంపకోట యిక	,,

తుమ్ములు దగ్గులు హెచ్చెను మంటలు - క్రమ్ము
కొనెను చుట్టు || తందాన ||

గుక్కతిరుగ దే - దిక్కును తోచదు ,,
ఆహాకారము - లార్త నాదములు ,,
ఆకసమంటెను - కేకలు బొబ్బలు ,,
యాగతి శాత్రవు లేబదివేలు ,,

మలమలమలమల నల్లలరీతిగ ఘాడిచచ్చినారు || తందాన ||

స. మంట లారీయారకముందే ఆంధ్రసైనికులు కోట
తలుపులు తెరుచుకొని మహాదేవరాజు సైనిక వాహినులపైబడి
తరిమికొడుతున్నాడు.

ఇదిచూచి మహాదేవరాజు రెచ్చిపోయాడు. ఎంత నష్టమైనాసరే అతనికి ఓరుగల్లుదుర్గం పట్టాలనే తలంపుతప్ప వేరొకటి లేదు. తీవ్రమైన పోరాటాన్ని సాగించాడు. పదమూడవనాటికి ఓరుగల్లుకోట కందకం దరిదాపులకు చేరుకొన్నాడు.

అది పదునాల్గవరోజు. నాడు మహారాణి రుద్రమదేవి స్వయంగా యుద్ధరంగానికి బయలుదేరుతున్నది. ఎలా!—

సువిశాలాంధ్రకు చక్రవర్తియశా - శూరవనిత రుద్ర
కవచముతోడిగి భయంకరమగు తన - ఖడ్గంబందుకొని
పురుషవేషధారిణియై తీవిగ - తురంగంబు నెక్కి
సరగున సమస్తబలముల దోడ్కొని - సమరభూమి దూకె

వ. ఈ విధంగా రణభూమికి వచ్చిన రుద్రమ రాద్రమూర్తియై శత్రుసైన్యం మీదపడి—

కొందర గూల్పుచు కొందర చీల్చుచు - కొందర తరుముచును
చిందరవందరచేయుచు నైరుల - చెండాడుచు కలన
తురంగమును రిపుసేనల మధ్యకు - కూకించెను రాణి
దొరికె రాణియని చుట్టుముట్టి రా - తరుణంబున రిపులు
హాహోహారాయని మహాకాళీవలె - అప్పుడు రుద్రమ్మ
ఖరాసి ఝళిపించుచు నా మూకల - నురుమాడగ సాగె
పగతురతల లొక్కొక్కవేటునకు - పదులైదులు తెగెను
తెగిన తలలు పైకెగురుచుండ నిక - తెగేవి తెగుచుండె

న॥ మహారాణి రుద్రమదేవి శత్రుసైనిక వలయంలో
చిక్కుబడి పోరాడుతూ ఉండటం ఆమె సైనికులూ, సైన్యా
ధ్యక్షులూ చూచి !

చక్రబంధమున చక్రవర్తిని
ఒక్కతె అరరె- చిక్కుకొన్నదని
ప్రభువులేని మన - బ్రతు కెందులకని
ప్రాణాలొడ్డుచు - పగతుర ధీకొని ॥ భళిభళి ॥

గండికొట్టి గర్జించారు
రణ
చండి రుద్రమను చేరారు ॥ భళాభళా ॥

అంతలోనే రుద్రమ్మ గుఱ్ఱ ము - తృద్భుతముగ లేచి
బంతివోలె పై కెగసి దూకె పగ - వాని దండుమధ్య
ఘోరయుద్ధమున శాత్రవసేనల - గూల్చుచు నావేళ
వీరాంగన రుధిరస్రవంతులను - పారించిన చొర
ఉరుముచు ఇది గని మహాదేవ రా -జుగొండై లేచి
పురికొల్పుచు తన సైన్యంబును రణ - భూమికి జనుదెంచి
కదనభూమి రుద్రమ్మను నేనీ - ఖడ్గరాజమునకు
ఇదె బలియిచ్చెదనని తన కరి నురి - కించె నామెపైకి
మహాదేవుడు తనపైకి వచ్చు టా - మహారాణి చూచి
మహిషాసురమర్దనివలె భగభగ - మండుచు రౌద్రమున
భీకరరూపము దాల్చి అప్పు డా - భూకాంతునిపైకి
దూకించెను శరవేగంబున తన - తురగంబు నామె
భళాభళానోయ్ తమ్ముడా - సై - భాయిభళానోయ్ దాదానా

మహాదేవరా జిది గని	॥సై॥
మండిపడుచు తన గజమును	,,
తరిమెను రుద్రమ మీదికి	,,
వెరువక రుద్రమ దానికి	,,
వడి వడి విచిత్రగతులతో	
నడిపించెను తన గుఱ్ఱాన్ని	॥భళాభళా॥
అటు ఏనుగు ఇటు ఉరికెర	॥సై॥
ఇటు గుఱ్ఱం బటు దూకెర	,,
అటు ఇటు ఎటు పరుగెత్తినా	,,
అందడు గుఱ్ఱం దానికి	,,
వేడుకగా ఇరుసేనలూ	
చూడసాగి రా యుద్ధంబు	॥భళాభళా॥
కసిబోవక తన గజమును	॥సై॥
గదుముచు నా మహాదేవుడు	,,
వేగమే తన బల్లెంబును	,,
విసరెను రుద్రమ మీదికి	,,
తట్టి బల్లెమును డాలుతో	
తన్నె రుద్ర తన గుఱ్ఱాన్ని	॥భళాభళా॥
అశ్వం బా కరిమీదికి	॥సై॥
అట్లే చెంగున దూకెర	,,
కరి తన తొండము విసరగా	,,
నరికెను రుద్రమ దానిని	,,
మావటిని తల చూడరా	
మరుక్షణమే పైకెగిరింది	॥భళాభళా॥

గీపెట్టుచు నా కరి తన తొండం - బూపుకొనుచు తుదకు
చూపె పిక్కబల మా యిరుసేనలు - చూచుచుండగానె

వ. అప్పుడు రుద్రమ—

మగువను నన్నెదిరించలేని ఓ - మగవాడా రేడ
ఎగబడి ఉరికిన నిను పోనిచ్చునె - ఈ రుద్రమ నేడు
అనుచు మహాదేవుని తరిమెడి - రుద్రాంబ నడ్డగించి
అని మొన నిల్చె మహాదేవుని పై - న్యంబు లన్నిగలిసి

వ. ఇది చూచి మహారాణి రుద్రమదేవి మండిపడుతూ
తన గుఱ్ఱానికి హుపారిచ్చి, మడమతో గట్టిగా తన్నింది.
ఎలావుంది గుఱ్ఱం—

భళాభళానోయ్ తమ్ముడా -సై- భాయి భళానోయ్ దాదాన
మెరపుతీగవలె మెరయుచు దుముకుచు
దొరికినవానిని కొరుకుచు ఉరుకుచు
కిలకిల కిలకిల కిలారించుచు
నలిబిలిగా సేనల బడ్రవొక్కుచు || భళాభళి ||
రామబాణ మట్లాగుఱ్ఱం
రణభూమిని విహరించింది || భళాభళా ||

వ. ఇక రుద్రమదేవి !

తాకిన నైరుల ఢీకొనియూర్చుచు
బాకున కుమ్ముచు బల్లెము విసరుచు
రెక్కలు నరుకుచు డొక్కలు చీల్చుచు
ఎక్కడ జూచిన అక్కడ తానై

భీకరయుద్ధం చేసింది

అరి

మూకల తరుమగ సాగింది

॥ భళాభళా ॥

వ. సైనికులు అడ్డంరావడంవల్ల మహాదేవుడుఎట్లాగో
బ్రతికి బయటబడ్డాడు, కాని—

దేవగిరీశుని సేనలు రుద్రమదేవిని - గని బెదరి

ఏ విధి బ్రతుకుటయని నలుదిక్కుల - కెగబడసాగినవి

కొందరు పరుగిడజాలక శవముల - క్రింద దూరినారు

కుందుచు తమ ఖడ్గములు దించి మరి - కొంద రురికినారు

పూరిగరిచినా రెందరొ, కొందరు - పుట్టలుబట్టారు

భోరున కొందరు యేడ్వసాగి రిక - ఊరుచేరమనుచు

వ. సరిగా అదే సమయానికి—

కోట తూర్పు సింహద్వారమునకు - నూటిగ నౌరార

మేటిధీరు డోరాహోరీ పో-రాటము సాగించి

పాథుడు పద్మవ్యూహము చీల్చిన - పగిది గన్నప్రభువు

స్వర్థబూని మహాదేవుని సేనల - బ్రద్దలు చేసికొని

రయమున సింహద్వారమువద్దకు - రానె వచ్చినాడు

జయజయధ్వనులు చేసిరపు డాంధ్ర - సైనికు లిదిజూచి

వ. అదే సమయానికి విఠల ధరణీశుడు, సూరనరెడ్డి
ఉత్తర దిశనుంచి, మాల్యాల గుండయ్య, కాటచమూపతులు
దక్షిణదిశనుంచి బయలుదేరి శత్రుసైనికులను చీల్చి
చెండాడి, గండికొట్టుకొని ఆయా సింహద్వారాలవద్దకు చేరు
కొన్నారు.

దేవగిరి సైన్యాలు బెదరి, చెదరి పారిపోవడం ప్రారంభించాయి. ఇది చూచి మహాదేవరాజు, తన మనోధైర్యాన్ని కోల్పోయాడు. మిగిలిన సేనలతో ఆంధ్రదేశ సరిహద్దులుదాటి బ్రతికిబయటపడా లనుకున్నాడు. పడుతూ, లేస్తూ ప్రయాణం సాగించాడు. రుద్రమదేవి వారిని తరుముతూనే వుంది. దేవగిరి సైన్యాల అవస్థ యవస్థగాదు—

భళాభళానోయి తమ్ముడా - సై భాయి భళానోయి దాదాన

పండ్లూడిన వాడొక్కడు	సై
కండ్లుపోయి యింకొక్కడు	,,
ఒళ్ళుపగిలి వేరొక్కడు	,,
వురుక లేక ప్రతిఒక్కడు	,,
కుయ్యోమొర్రో అంటాడు	
గోలగ యేడుస్తున్నాడు	భళా భళా
ఏమిసేతుమో దైవమ	సై
ఇల్లుజేర్చి కాపాడర	,,
తల్లులపిల్లల గూర్చర	,,
తప్పుగాచి మన్నించర	,,
బుద్ధి గడ్డితినివచ్చాము	
యుద్ధానికి మే మంటారు	భళా భళా

వ. ఈ స్థితిలోవుండగా అక్కడెక్కడో పిట్ట బుర్రు మంది—

అదిగో రుద్రమ - ఇదిగో రుద్రమ - తందానా తందాని తందన
వచ్చెను వచ్చెను వచ్చిపడినదని ,,

హడలి కొండ రట్ల ప్లేజచ్చిరి , ,

అరువులుడిగి వికలాంగులుకూడ , ,

తల్లడిలుచు ఎచ్చటికో మెల్లగ దొల్లుచునున్నారు

॥ తందాన ॥

వ॥ కడకుమహాదేవరాజు అతికష్టమొద గోదావరినదిని
దాటాడు. రుద్రమదేవి ఆజ్ఞానుసారం గన్నా రెడ్డి ఇరువదివేల
ఆశ్వికదళముతోవచ్చి, ఎల్లోరా కొండలలో దారికాచాడు.
అటు గన్నా రెడ్డి, ఇటు రుద్రమదేవి, మధ్యలో మహాదేవరాజు
చిక్కుపడ్డాడు. చేయునదిలేక తన మంత్రియైన భవానీభట్టును
రుద్రమవద్దకు రాయబారం పంపించాడు.

ఆమె కొట్టడవ్యం నష్టపరిహారం అడిగింది. మహాదేవ రాజు దీని కంగీకరించి, ఆమె ఎదుట కేసి, కిరీట మామె పాదాల వద్ద వుంచి క్షంతవ్యుడనన్నాడు. రుద్రమదేవి అతనికి వుచితా ననం ఇచ్చి, మహాదేవరాజు !

తే డప్పడినంతనె నల్లురు దే - శ ద్రోహులు మావారు
చేడ్పాటెరుగక వచ్చితే ? యుద్ధము - సేయగ మూపైకి
పోగునప్టమని తెల్పిన మా హిత - బోధ వినక నీవు
పేరాశనుబడి దిగితివి తుదకీ - ఘోరయుద్ధమునకు
పరపరిపాలనక్రిందనున్న మా-ప్రదేశ మంతటిని
హరిహరారు లెదిరించిన వదలక - ఆక్రమించగలము
అంతేగాని తదన్య ప్రదేశ మ - దెంత దొడ్డదైన
సుంతకూడ వలదన్యమాకు, అది - సువర్ణమగుగాక

మీ ప్రాంతంబును బాగుజేసుకొని - మీరు సుఖించండి
 మా ప్రాంతంలో కాలుపెట్టితిర - మననీయము మిమ్ము
 ఇది మా సిద్ధాంతం బని అతనికి - ఎదుకపరచి, తుదకు
 వదలివైచి, తగు బుద్ధిగరపి ఆ - వసుధాధిపు నామె
 త్వరగ నోరుగల్లునకు జేరుకొని - జరిపె నొక సదస్సు
 అరుదెంచిరి నిఖలాంధ్రప్రముఖు లా - యాంధ్ర మహాసభకు
 చుట్టపెట్టి సామంతుల దేశ - ద్రోహులైనవారి
 పట్టి రాజసభ కీడ్చి తెచ్చి నిల - బెట్టి రాంధ్రభటులు

వ. సభాప్రారంభానికి ముందు మృతవీరుల గౌరవార్థం
 సభికులంతా లేచి నిలచి వారిని స్మరిస్తున్నారు. ఎలా !

పాట

వందనాలురా - వందనాలుర

వందనాలు విప్లవాభి - వందనాలుర

||వంద||

పల్లెలలో - పట్నాల్లో

ప్రతి ఒక రంగలోనూ

మనలుచు ధీకొని వైరుల

మదమడంచిన ధీరులార

||వంద||

కొండలలో - గుట్టలలో

ఘోరారణ్యంబులలో

తిరుగుచు దేశద్రోహుల

నురుమాడిన యోధులార

||వంద||

అమరజీవులార ఇవె

అందుకోండిర

ఆంధ్రప్రజలు మూడుకోట్లు
అందజేయు జోహార్లు నె
అమరజీవులార ఇనె
అందుకోండిర
అందుకోండిర॥

ప. ప్రార్థనానంతరం సభికులంతా తమతమ ఆసనాల
నలంకరించారు. అప్పుడు—

ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యలక్ష్మీరు - ద్రమ్మ లేచి నిలచి
ఆంధ్ర పౌరుషము తేజ ముట్టిపడ - ఆ సభికుల జూచి
ఎంతో గంభీరముగ వినయముగ - ఇట్లుపన్యసించె
మంత్రులార పండితులారా సా - మంతరాజులార
ఆంధ్రపై నికుల్లారా ఓ పై - న్యాధిపతుల్లార
ఆంధ్రయువక యువతీమణులారా - త్యాగధనుల్లార
మేధావుల్లారా కవులార - మేటి ధీరులార
సాధుమార్గులగు కార్మిక కర్షక - యోధులార వినుడు
దేశద్రోహుల చెండాడుచు, మీ - ధీరత్వము చూపి
దేశంబును కాపాడినారు సం - దేహము లే దిందు
దురమున వైరిబలంబుల ఢీకొని - తరిమి తరిమి కూల్చి
అరిజన భీకరు లాంధ్రు లనెడి, ప్ర - ఖ్యాతి నిలిపినారు
అందరి కాంధ్రప్రభుత్వము తరపున - వందనంబు లినిగొ
అందజేయుచున్నది యీ రుద్రమ - అందుకోనం డనిన
సభ మదరగ కరతాళధ్వనులు ని - నాదంబు చేసి
సభాసదులు ప్రకటించినారు తమ - సంతోషం బప్పుడు

వ. తరువాత తమ స్వార్థంకోసం దేశాన్ని పరాయి రాజులకు అమ్మజూపిన ద్రోహుల విచారణ ప్రారంభమైంది. తమ తప్పు లన్నిటిని ఆ ద్రోహులు అంగీకరించారు. తుదకు క్షమించమని మహారాణిని వేడుకున్నారు. మహారాణి వారికి బుద్ధిగరపి ప్రాణాలతో విడిచిపెట్టింది.

గోస లకుమయారెడ్డి సన్యసించి, తపస్సు చేసుకుంటానని శ్రీశైలపర్వతాలకు వెళ్లాడు. సభా కార్యకలాపాల అనంతరం రుద్రమదేవి వీరయోధుండగు గన్నా రెడ్డిని సభికులకు చూపి—

అన్నము నీశ్యనకుండ తిరిగి ఎ - న్నెన్నో పాట్లుపడుచు
గన్నప్రభువు విజయము సాధించిన - ఘనుడు త్యాగమూర్తి
నిజదేశంబును కాపాడుటకై - గజదొంగగ మారి
ప్రజాహంతకుల దేశద్రోహుల - పట్టి కూల్చినాడు
ఇన్ని పనులు నా ఆజ్ఞమీదనే - ఈ వీరుడు చేసె
అన్నాంబిక ఒక ద్రోహి సుతుని పెం - డ్లాడననుచు పోయి
గన్నప్రభువునకు అంగరక్షకుడు - గా పనిజేయుచును
వన్నె తెచ్చినది ఆంధ్రస్త్రీల కీ - పనితామణి నేడు

వ. ఈ రీతిగా మహారాణి ఆ వీరయువతీయువకులను సభాసదులకు పరిచయం చేసింది.

పిమ్మట మహారాణి, అన్నాంబిక తండ్రిని పిలిచి కోటా రెడ్డి ప్రభూ! మీ కుమార్తె గజదొంగ గన్నా రెడ్డి ప్రభువును వివాహం చేసుకోదలచింది. అంగీకరిస్తారా అని అడిగింది నవ్వుతూ. “అంత అదృష్టమా తల్లీ” అన్నాడు కోటారెడ్డి సవినయంగా.

తరువాత మహారాణి రుద్రమదేవి సమక్షంలో మహా
వైభవంగా గన్నారెడ్డికి, అన్నాంబికకు వివాహం జరిగింది.

మహారాణి దంపతుల నాశీర్వదించింది. పెండ్లిపెద్దలు
కూడ తమతమ దీనెనలు వారి కందించి—

జయము దిగ్విజయ మాంధ్రమాతకూ జైజై యన్నారూ
జయము జయము మన రుద్రమదేవికి జై అని లేచారు

స మా ప్తం .





స్వతంత్ర ఆర్ట్ ప్రింటర్స్,
విజయవాడ-2.

బుర్రకథలు, నాటకాలు, నాటికలు

తెలంగాణా వీరయోధులు - టి. రామాంజనేయులు	0-4-0
రూస్సీలక్ష్మీబాయి - పి. లక్ష్మీకాంతమోహన్	0-4-0
కష్టజీవి - సుంకర సత్యనారాయణ	0-8-0
అమరజీవి ,,	0-8-0
సీతారామరాజు ,,	0-4-0



నాటకాలు, నాటికలు

పోతుగడ్డ - వాసిరెడ్డి భాస్కరరావు	1-8-0
భూమికొసం - సుంకర సత్యనారాయణ	1-4-0
గిత్తలబేరం ,,	0-8-0
పెత్తందారు - కోడూరు అప్పయ్య	1-0-0



ప్రతులకు :

విశాలాంధ్ర ప్రచురణా ఆయం,
బకింగ్ హౌస్ పేట పోస్టు :: విజయవాడ.

